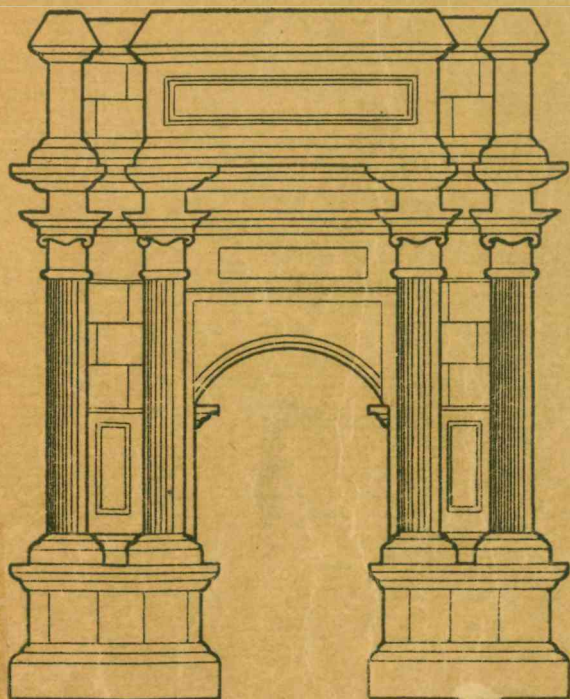


C. IULII CAESARIS
COMMENTARII
DE BELLO GALLICO



I-II KNYGOS

V. Kuliešio vertimas

PRIBAČIO LEIDINYS KAUNAS

C. IULI CAESARIS

COMMENTARII

DE BELLO GALLICO

I—II KNYGOS

V. KULIEŠIO
VERTIMAS

V.
v.
m. Birinis 1964. VIII. 28

EX LIBRIS
LEONO GUDAIČIO

PRIBAČIS KAUNAS

P R A T A R M Ė.

Daug rimtų priežasčių privertė mane vistik spausdinti tuo tarpu čia teikiamąjį Cezario „Commentarii de bello Gallico“ vertimą. Iš jų svarbiausios yra šitos:

1. Gyvenimo praktika parodo, kad jaunuomenė klauso vyresniųjų perspėjimo to ar kito vengti, bet dažnai vistik daro savo. Anot Krilovo „васька слушаетъ, да ѣсть“ (katė klauso pamokslo, bet vis dėlto doroja viščiuką). Mokytojai pataria mokiniams dirbti rimtai ir vengti klasėje skaitomųjų autorių vertimo, panaudojant jį nebent post factum, kruopščiai atliktam vertimui patikrinti ir patobulinti. Mokinyš... paima abejotinos vertės, dažnai svetima kalba parašytą, vertimą ir, versdamas tiesiog iš jo, prie pirmojo laipsnio vertimo pridarytų klaidų prideda dar savųjų, nes vertimo kalbos irgi dažniausia gerai nemoka. Horribilis auditu yra tokiu būdu gautas, jau antrojo laipsnio lietuviškas vertimas. Nėra priemonių atpratinti mokinį nuo šitaip atliekamo darbo, o galų gale, turint galvoje dabartinį pasunkintą lotynų kalbos kursą ir pagreitintą gyvenimo tempą, kažin ar tikslu būtų drausti jam eiti palengvintu keliu? Vadinas, reikia duoti mokiniui į rankas neblogą lietuvišką vertimą, kuris būtų media via tarp pažodinio vertimo, kurį jis turi atlikti pats, ir visiškai gero, kuris tuo

tarpu dar neįmanomas ir kuriam reikia skinti kelią. Galų gale visos vakarų Europos tautos turi klasikų vertimus, ir tai pateisiną mano užsimojimą.

2. Su Cezario ir Hanibalo žygiais pravartu geriau susipažinti ir mūsų kariškiams bei istorikams, o jų daugumas negali skaityti Cezarį ir Livijų originalo kalba. Dėl vietos stokos pasitenkinsiu čia davęs tik keletą metmenų. Cezario ir Hanibalo žygių aprašymas, matyt, nenustoję savo vertės ir mūsų laikais, jeigu jie studijuojami karo akademijose. Daug tariamai mūsų laikais išgalvotų karo priemonių paimta (ir patobulinta) kaip tik iš Cezario ir Hanibalo praktikos. Sakysim, „Mažino liniją“ Cezaris pastatė per karą su helvetais (I kn. 8 sk.); mūsų artilerijos ir kulkosvaidžių pradžios reikia ieškoti jo vartotose „tormenta“, ypač catapultae ir ballistae; savotiškus tankus priešų armijai pralaužti vartojo britanai (IV kn. 33 sk.); spygliuotų vielų bei minuotų laukų idėją randame VII kn. 73 sk., etc. etc. O ką besakyti apie Hanibalo vartotas gudrybes? Juk jo mūšio prie Kanų (Livijus XXII kn.) planą visiškai pasisavino vokiečiai ir Marnos mūšį su visu Didžiuoju karu pralaimėjo tik todėl, kaip sako karo specialistai, kad negalėjo ar nepanorėjo iki galo jo išnaudoti; Mannerheimo „pilvo strategiją“ (XX Amžius 1940 I 13) Hanibalas pavartojo mūšyje prie Trebijos (Livijus XXI kn. 54 sk.), etc. etc.

3. Su Cezario užrašais susipažinti pravers net ir šiaip jau eiliniam skaitytojui, kuris panorėtų geriau suprasti, kas dabar darosi Europos vakaruose, nes



kaip tik čia C. kalba apie dabartinių Europos galiūnų (romėnų dabar — italų, germanų — vokiečių, galų — prancūzų, britanų — anglų) santykius jo laikais ir gana objektyviai bei vaizdžiai piešia jų būdą, papročius, kaipur istoriją etc. Apskritai, C. yra beveik vienintelis kalbamųjų tautų istorijos seniausias šaltinis. Įsidėmėtini čia kiekvienai tautai net ir dabar charakteringi asmenys: pats Cezaris, Ariovistas (I kn.), Vercingetorigas (VII kn.) ir iš dalies Kasiveliaunas (V kn.). Į juos panašius nūdieninius veikėjus akylus skaitytojas lengvai suras ir pats kiekvienoje minėtoje tautoje.

Šitam vertimui patikrinti bei patobulinti panaudojau įvairiomis kalbomis parašytų vertimų bei komentarų, daugiausia A. Adolfo, ypač kada teko turėti reikalo su visokiais loci dubii ir desperati.

N. B. Žodį „Cezaris“ beveik visur žymiu tik viena raide „C“.

V, Kuliešis,

PIRMOJI KNYGA.

I. Galijos aprašymas.

1. Apskritai, visa Galija yra susiskaidžiusi į tris dalis, kurių pirmoje gyvena belgai, antroje akvitanai ir trečioje tautelės, kurios jų kalba vadinasi keltai, o mūsų — galai. Visos šitos tautelės viena nuo kitos skiriasi kalba, papročiais ir įstatymais. Galus nuo akvitanų skiria upė Garona, o nuo belgų Marna ir Sena. Iš jų visų narsiausi yra belgai, nes jie toliausia gyvena nuo mūsų provincijos su jos ištaigingu gyvenimo būdu, be to, juos labai retai ap- lanko pirkliai, įveždami prekes, galinčias sumažinti jų karingumą. Jie yra artimiausi kaimynai su Užrei- nio germanais, su kuriais nuolat kariauja. Dėl tos pat priežasties ir helvetai pralenkia kitus galus nar- sumu, nes jie beveik kasdien grumiasi su germanais, čia atremdami juos nuo savo sienų, čia patys pul- dinėdami jų kraštą. Viena visos Galijos dalis, kurią, kaip paminėjau, užima galai, prasideda nuo Ronos, eina pagal Garonos upę, okeaną ir belgų sienas, o nuo sekvanų ir helvetų pusės siekia Reiną; nuo mū- sų provincijos yra šiaurės pusėje. Belgų kraštas pra- sideda nuo šiaurinių Galijos pakraščių ir eina iki Reino žemupio; yra pakrypęs į vasaros rytus. Akvi- tanija yra išsiplėtusi nuo Garonos iki Pirenėjų kal-

nyno ir tos okeano dalies, kuri plauna Ispanijos krantus; yra vasaros vakaruose.

II. Karas su helvetais.

2. Helvetijoje nepalyginamai kilnesnis ir turtingesnis už kitus buvo Orgetorigas. Jis, M. Mesalai ir M. Pizonui konsulaujant, siekdamas neaprėžtos valdžios, susimokęs su didikais, stengėsi įtikinti piliečius, kad jie visi lig vienam ir su visa nuosavybe iškeliautų iš savo krašto. Jis įrodinėjo, kad helvetai, būdami už visus galus narsiausi, lengvai pavergs savo valdžiai visą Galiją. Tuo lengviau jam pasisekė palenkti juos šitam žygiui, kad helvetai buvo varžomi gamtos sienų: iš vienos pusės labai gilios ir plačios Reino upės, kuri skiria helvetų žemę nuo germanų, iš kitos pusės—labai aukšto Jūros kalnyno, kuris yra tarp sekvanų ir helvetų, o iš trečios—Ženevos ežero ir Ronos upės, kuri yra siena tarp mūsų provincijos ir helvetų krašto. Dėl šitos priežasties jie ne taip laisvai galėjo daryti tolimus įpuolimus ir puldinėti savo kaimynus. Todėl karingi žmonės buvo labai nepatenkinti. Helvetų nuomone, jų gyvenamas kraštas, palyginti su žmonių skaičiumi ir karišku narsumu, teturįs persiaurą plotą, mat jis buvo 360 kilometrų ilgio ir 270 kilometrų pločio.

3. Minėtų sumetimų ir Orgetorigo autoriteto paskatinti, helvetai nutarė paruošti tai, kas reikalinga išsikraustymui, būtent — supirkti kuo daugiausia gyvulių ir vežimų, užsėti kiek galima daugiau žemės,

kad kelionėje turėtų pakankamą maisto atsargą ir atnaujinti su artimiausiomis valstybėmis draugiškas sutartis. Visa tai atlikti jie tikėjosi per du metus, o trečiaisiais, tautos susirinkimo sprendimu, jie nutaria keliauti. Sudarytajam planui vygdyti išrenkamas Orgetorigas. Jis apsiėmė vykti pasiuntiniu į valstybes. Jas apvažinėdamas jis įtikino sekvaną Kastigą, Katanmantedo sūnų, užgrobti savo valstybėje sostą, kurį anksčiau laikė jo tėvas. Šito Kastigo tėvas ilgus metus buvo sekvanų valdovas, ir romėnų senatas buvo suteikęs jam garbės titulą „draugas“. Panašiai įtikina edują Dumnorigą, Diviciako brolių, kuris tuomet turėjo valstybėje ypatingą galią ir buvo nepaprastai liaudies mylimas, kad pamėgintų taip pat pasielgti, ir už jo išleisdžia savo dukterį. Orgetorigas jiems abiem įrodinėjo, kad labai lengva būsią tuos planus įvykdyti, nes jis pats tikisi užgrobti savo krašte valdžią: nėra abejonės, kad visoje Galijoje galingiausia tauta yra helvetai, o galų gale jis užtikrina, kad jis savo lėšų ir kariuomenės padedamas suteiksią jiems karališką valdžią. Tokios kalbos paskatinti, jie kits kitam duoda priesaika patvirtintą pasižadėjimą, tikėdamiesi, kad, įsigyję savo tautoje valdžią, paskui, trijų galingiausių tautų Galijoje padedami, galėsią užvaldyti visą Galiją.

4. Šitas Orgetorigo planas įskundimo keliu pasidarė žinomas helvetams ir, pagal savo papročius, jie privertė Orgetorigą gintis teisme sukaustyta grandinėmis. Jeigu jis būtų pasmerktas, tada turėtų būti nubaustas sudeginimu ant laužo. Bylos nagrinėjimui

skirtą dieną Orgetorigas sušaukė į teismo vietą visus savo vergus, kurių skaičius siekė iki 10,000 žmonių, ir privertė atvykti visus savo klientus ir skolininkus, kurių irgi labai daug turėjo; jų padedamas jis išsigelbėjo nuo teismo. Tuo tarpu kai dėl šitokio sauvaiavimo pasipiktinę piliečiai norėjo ginklo jėga apginti savo teises ir vyriausybė tam tikslui buvo sušaukusi iš apylinkių kaimų žmonių minią, Orgetorigas staiga mirė. Įtariama, ir helvetai taip mano, kad jis pats nusizudė.

✓ 5. Po jo mirties helvetai vis dėlto bando vykdyti savo nutarimą, būtent, išeiti iš savo tėvynės. Kada, jų nuomone, jie tam buvo visai pasirengę, tada padega visus savo miestus, kurių turėjo apie 12, kaimus iki 400 ir, be to, vienkiemius. Taip pat sudegina ir visą maistą, išskyrus tą, kurį su savim norėjo nešti, kad, nebeturėdami vilties grįžti į tėvynę, būtų labiau pasiruošę sutikti visokius pavojus; kiekvienam iš jų buvo įsakyta pasiimti su savim iš namų trims mėnesiams miltų duonai. Taip pat jie prikalbina savo kaimynus raurikus, tulingus ir latovikus, kad jie, pasėkdami jų pavyzdžiu, sudegintų savo miestus ir kaimus ir drauge su jais keliautų; taip pat bojus, kurie pirmiau gyveno anapus Reino, o paskui perėjo į norikų kraštą ir užkariavo Norėją, priėmę pas save, pritraukė į savo sąjungą.

6. Buvo iš viso tik du keliai, kuriais helvetai galėjo išeiti iš savo krašto: vienas kelias ėjo per sekvanų žemę — siauras ir sunkus, tarp Jūros kalnyno ir Ronos; juo vos vienas paskui kitą galėjo va-

žiuoti vežimai, o be to dar prie šito kelio buvo toks aukštas kalnas, kad čia ir mažiausias priešų būrys galėjo sustabdyti judėjimą. Antras kelias vedė per mūsų provinciją; jis buvo ir lengvesnis ir patogesnis, kadangi čia teka, sudarydama sieną tarp helvetų ir alobrogų, kurie neseniai buvo pavergti, Rona, kurią vietomis galima perbristi. Tolimiausias alobrogų miestas, prie pat helvetų sienos, yra Ženeva. Iš šito miesto yra tiltas, kuris veda į helvetų kraštą. Helvetai manė, kad arba jiems pasiseks įtikinti alobro-
gus, kadangi jie matyt dar nebuvo palankūs romėnų tautai, arba ginklu privers juos praleisti per savo kraštą. Viską paruošę iškeliavimui, paskiria dieną visiems susirinkti ant Ronos krantų. Tai buvo 58 m. kovo mėn. 28 d., L. Pizonui ir A. Gabinijui konsultaujant.

7. Atėjus žiniai, kad helvetai bando eiti per mūsų provinciją, Cezaris skubiai išvyksta iš Romos ir, kiek galėdamas greičiau, važiuoja į tolimąją Galiją ir pasiekia Ženevą. Tuoju įsako visai provincijai surinkti kiek galima didesnį kareivių skaičių (šitoje Galijos dalyje buvo tik vienas legionas), o tiltą, kuris buvo prie Ženevos, įsako suardyti. Helvetai, kai tik sužinojo apie Cezario atėjimą, tuoju siunčia pas jį pasiuntinius, pačius žymiausius savo valstybės vyrus, kuriems vadovavo Namiejus ir Veruklecijus; jie turėjo pasakyti, kad helvetai yra nusistatę taikiai keliauti per provinciją, nes jiems nėra kito kelio, todėl prašo Cezarį duoti jiems šitą leidimą. Cezaris nebuvo užmiršęs, kad helvetai užmušė konsulą L.

Kasijų, o jo kariuomenę sumušė ir pervedė po jungu, todėl nerado reikalo patenkinti jų prašymą; be to, jis netikėjo, kad prieš romėnus nusistatę helvetai, gavę leidimą eiti per provinciją, nepridarys visokių nuostolių ir skriaudų. Tačiau, norėdamas laimėti laiko kol susirinks kareiviai, kuriems buvo įsakęs susirinkti, atsakė helvetų pasiuntiniams, kad jis kurį laiką noris apie tai pagalvoti, o jie, jeigu bus reikalas, teateina balandžio mėn. 13 dieną.

8. Tuo tarpu C. su tuo legionu, kurį su savim turėjo, ir su atėjusiais iš provincijos kareiviais supylė 29 kilometrų ilgio ir 16 pėdų aukščio pylimą bei griovį nuo Ženevos ežero, per kurį teka Roną, iki Jūros kalnyno, kuris sudaro sieną tarp sekvanų ir helvetų. Baigęs šitą sustiprinimų liniją, išstatė apsaugos postus, sustiprino bastionus, kad kuo lengviau galėtų atremti helvetus, jeigu jie bandytų prievarta veržtis. Kada atėjo su pasiuntiniais nustatyta diena, ir pasiuntiniai pas jį sugrįžo, C. sako, kad negalįs, įsigalėjusiu romėnų tautos papročiu, niekam leisti keliauti per provinciją ir pareiškia, kad, jeigu jie bandys veržtis, tada jis irgi jėga neleis jiems to daryti. Savo lūkesčiuos apvilti, helvetai kartais dieną, o dažniau naktį mėgino ar negalima būtų prasiveržti, dauguma ant sujungtų laivų ir daugelio sukaltų sielių, o kai kurie per Roną tose vietose, kur buvo mažiausias upės gilumas, bet liovėsi bandę, nes sutiko atspyrį nenugalimuose sustiprinimuose, mūsų kareivių puolimuose ir jų geram šaudyme.

9. Teliko helvetams vienintelis kelias, būtent, per sekvanų žemę, bet dėl jo siaurumo negalėjo ir juo eiti, sekvanams su tuo nesutinkant. Negalėdami įtikinti sekvanus geruoju praleisti juos per savo žemę, helvetai siūncia pasiuntinius pas edują Dumno-rigą, kad jam užtariant išgautų tą leidimą. Dumno-rigas dėl tautos reiškiamos jam meilės ir savo duos-numo buvo įsigijęs labai didelę įtaką sekvanuose. Kartu su tuo buvo draugiškai nusiteikęs helvetams, nes iš jų valstybės buvo vedęs žmoną, Orgetorigo dukterį; be to, siekdamas valdžios, rengė valstybėje perversmą ir todėl savo patarnavimais norėjo prisigerinti kiek galima didesniai valstybių skaičiui. Taigi jis sutinka patarpininkauti helvetams, išgauna jiems sekvanų leidimą keliauti per jų žemę ir prisideda prie to, kad jie apsieistų įkaitais: sekvanai duoda įkaitus, kad nekliudys helvetams keliauti, o helvetai — kad pereis be smurto ir plėšimų.

10. C. pranešama, kad helvetai nori keliauti per sekvanų ir edujų žemes į santonų kraštą, kurie gyvena netoli nuo tolozatų žemės, kurių valstybėlė jau įeina į mūsų provincijos ribas. C. suprato, kad, jeigu tai įvyktų, tada provincijai būtų labai pavojinga turėti savo kaimynais karingus, romėnams nedraugin-gai nusistačiusius žmones, apsigyvenusius atviroje ir labai derlingoje žemėje. Todėl jis toms tvirtovėms, kurias buvo pastatęs, vadovauti skiria Labieną, o pats skubiai keliauja į Italiją, ten surenka du legionus ir išveda iš stovyklos dar tris, kurie žiemojo prie Akvilėjos; ir su tais 5 legionais skubiai žygiuoja į

tolimąją Galiją artimiausiu keliu per Alpes. Čia ceutronai, grajocelai ir katurigai, užėmę aukštumas, buvo bebandą pastoti kariuomenei kelią. Sukūlęs juos keliuose susirėmimuose, C. nuo miesto Ocelo, kuris yra Cizalpinės Galijos tolimiausias punktas, septintą dieną atvyko į vokoncijų žemę, esančią Transalpinėje Galijoje; iš čia traukė į alobrogų kraštą ir toliau iš alobrogų į seguzijavus; šie yra pirmutinė tautelė, kuri gyvena anapus Ronos už mūsų provincijos ribų.

11. Tuo tarpu helvetai jau buvo pervedę savo gaujas per sekvanų krašto siaurukalnes ir, pasiekę edujų žemę, buvo pradėję terioti jų laukus. Edujai neįstengė apginti save ir savo turtą, todėl siunčia pas C. pasiuntinius prašyti pagalbos. Edujai, kalbėjo jų pasiuntiniai, visuomet darė romėnų tautai tiek paslaugų, jog nederėtų, kad beveik prie romėnų kariuomenės akių jų laukai būtų teriojami, vaikai varomi į vergiją, miestai užkariaujami. Tuo pat laiku ir ambarai, edujų klientai ir giminės, praneša C., kad jų laukai jau nuterioti ir jie vos įstengia atremti nuo savo miestų priešų puolimus. Taip pat ir tie iš alobrogų, kurie anapus Reino turėjo savo kaimus ir žemės sklypus, gelbėdamiesi atbėga pas C. ir įrodinėja, kad jie nieko daugiau nebeturi kaip tik pliką žemę. Šitos žinios privertė C. nelaukti, kol helvetai, sunaikinę visus sąjungininkų turtus, pasieks santonų kraštą.

12. Saonos upė, sudarydama sieną tarp edujų ir sekvanų, įteka į Roną. Jos tekėjimas yra taip nepatikėtinais lėtas, kad iš akies negalima spręsti, į

kurią pusę ji teka. Per ją helvetai bandė keltis ant sielių ir į kruvą surištų luotų. Žvalgai pranešė C., kad $\frac{3}{4}$ savo kariuomenės helvetai jau perkėlė per upę, o ketvirtoji dar likusi kairiame Saonos krante. Tuomet C., dar trečiai nakties sargybai nepasibaigus, išėjo iš stovyklos su 3 legionais ir atėjo prie tos helvetų kariuomenės dalies, kuri dar nebuvo persikėlusį per upę. Užpuolęs juos, kada jie buvo nepasirengę mūšiui ir jo nesitikėjo, jų daugumą išžudė, o kiti pasileido bėgti ir pasislėpė artimuose miškuose. Šitoji helvetų padermė vadinasi tigurinai, mat visa helvetų valstybė yra suskilusi į 4 kantonus. Šis vienas kantonas, dar mūsų tėvų laikais išėjęs iš savo gyvenamos vietos, užmušė konsulą L. Kasijų, o jo kariuomenę pravedė po jungu. Tokiu būdu ar tai visai atsitiktinai, ar nemirtingųjų dievų nutarimu toji helvetų tautos dalis, kuri kadaise buvo padariusi romėnams žymų nuostolį, pirmiausia ir buvo nubausta. Šituo žygiu C. atkeršijo ne tik už valstybei padarytas skriaudas, bet ir savo šeimai, nes tigurinai tame pat mūšyje, kuriame nužudė L. Kasijų, buvo nužudę ir legatą L. Pizoną, jo uošvio L. Pizono senelį.

13. Po šito mūšio C. įsako pastatyti tiltą per Saoną, kad galėtų pasivyti likusią helvetų kariuomenę, ir taip perkelti kariuomenę. Staigus C. atėjimas labai nustebino helvetus, nes jie suprato, kad tai, kas jiems su dideliu vargu pasisekė padaryti per 20 dienų, jis padarė per vieną dieną, būtent, persikėlė per upę, ir todėl siunčia pas C. pasiuntinius; šitos pasiuntinybės pirmininku buvo Divikonas, kuris per

karą su Kasijum buvo helvetų vadas. Jis šitaip kalbėjo C.: jeigu romėnų tauta padarysianti su helvetais taiką, tai helvetai ten eisią ir apsigyvensią, kur C. įsakys jiems gyventi, bet jeigu užsispyręs panorės su jais kariauti, tad teatsimena ir pereitą romėnų nepasisekimą ir senovinį helvetų narsumą. O kad jis, netikėtai užklupęs vieną helvetų giminę, kai kiti, kurie buvo persikėlę per upę, negalėjo jiems padėti, tai dėl to dar tenesididžiuoja taip labai savo narsumu ir teneniekina helvetų. Helvetai esą taip išmokinti savo tėvų ir prosenių, kad kariautų daugiau pasitikėdami savo narsumu, negu apgaulėmis arba staigiais užpuolimais. Todėl tegu C. neleidžia, kad toji vieta, kur jie dabar stovi, įsigytų vardą iš romėnų tautos nelaimės, būtent, jų kariuomenės skerdynių arba paliktų palikonims apie tai padavimą.

14. C. pasiuntiniams šitaip atsakė: Jis gerai atsimenąs helvetų pasiuntinių paminėtus dalykus ir todėl juo mažiau randa reikalo svyruoti ir juo labiau pasipiktinęs tai kenčia, juo mažiau dėl romėnų tautos kaltės visa tai atsitiko; mat, jeigu romėnai jaustūsi tuomet kuo nors nusikaltę helvetams, jiems nebūtų sunku pasisaugoti; bet romėnų tauta yra, būtent, tuo apgauta, kad ji nesijaučia padariusi ką nors tokio, dėl ko turėtų bijoti ir nemato reikalo bijoti be jokios priežasties. Bet jeigu C. ir norėtų pamiršti senąsias skriaudas, tai argi jis gali pamiršti naująsias, būtent, kad helvetai, negavę jo leidimo, prievarta buvo bebando keliauti per provinciją, kad edujus, ambarus, alobrogus skriaudė? O kad jie taip išdidžiai giriasi savo

pergale ir stebisi, jog C. taip ilgai kentėjo nekeršindamas jiems, tat tik patvirtina jo nuomonę. Nemirtingieji dievai paprastai suteikia žmonėms didesnę laimę ir ilgesnį laiką nebaudžia tuos, kuriems nori atkeršinti už jų nusikaltimus, kad žmonės, pasikeitus jų likimui, skaudžiau tatau atjaustų. Tačiau, nepaisydamas viso šito, jeigu helvetai duosią jam įkaitus, kad jis būtų tikras, jog jie išpildysią savo pasižadėjimus ir atlyginsią edujams, jų sąjungininkams, o taip pat ir alobrogams už padarytas skriaudas, tai jis sudarysias su jais taiką. Divikonas atsakė: helvetus jų proseniai išmokė, kad paprastų ne duoti, bet imti įkaitus, o to liudininkas yra romėnų tauta. Taip atsakęs jis pasišalino.

15. Kitą dieną helvetai žygiuoja tolyn. Tą patį daro C., o visą kavaleriją, kurią turėjo surinkęs iš visos provincijos, iš edujų ir jų sąjungininkų, kurios buvo iki 4000, siunčia pirmyn žiūrėti, į kurią pusę eis priešai. Kavalerija, per smarkiai vydamasi priešų ariergardą, nepatogioje vietoje susirėmė su helvetų kavalerija, ir keletas mūsiškių krito. Šita pergale pasidrasinę helvetai, mat tik su 500 raitelių išvaikė taip daug mūsiškių, ėmė kartas nuo karto drąsiau sustoti ir, puldinėdami iš ariergardo, šaukti mūsiškius į kovą. Priešingai C. stengėsi sulaikyti savuosius nuo mūšio ir tuo tarpu tenkinosi tuo, kad neleido priešui grobikauti, ieškoti pašaro ir plėšti. Apie 15 dienų abi kariuomenės keliavo taip, kad tarp priešų ariergardo ir mūsų avangardo buvo kiekvieną kartą ne daugiau kaip $7\frac{1}{2}$ ar 9 kilometrai.

16. Tuo tarpu C. buvo pradėjęs kasdien reikauti iš edujų maisto, kurį jie tautos vardu buvo pasižadėję duoti. Dėl šalto oro, mat Galija, kaip aukščiau esu pasakęs, yra siaurėje, ne tik javai laukuose nebuvo dar priėję, bet ir ganyklų neužteko. O naudotis tuo maistu, kurį pirmiau buvo atvežę laivais Saonos upe jam buvo neparanku, nes helvetai buvo pasukę į šalį nuo Saonos, o atsitraukti nuo jų C. nenorėjo. Edujai vis diena po dienos atidėliojo maisto pristatymą, sakydami, kad maistas dar renkamas, kitą kartą, kad jau vežamas, o kartais, kad jau esąs vietoje. Pamatęs, kad edujai tyčiomis perilgai jį apgaulinėja, o visai arti diena, kada reikės dalyti maistą kareiviams, C. sušaukė pas save edujų seniūnus. Jų savo stovykloje turėjo labai daug, o jų tarpe Diviciaką ir Liską, kuris buvo valdžios pryšakyje. Tokį valdininką edujai vadina vergobretu, kuris yra renkamas kasmet ir turi į savo piliečius gyvybės ir mirties teisę. C. smarkiai jiems prikašioja, kad tokiu sunkiu jam laiku ir taip arti esant priešams negauna iš jų pagalbos, nors maisto negalima nei pirkti, nei iš laukų paimti; ypač skundžiasi, kad, tikrai sakant, karą pradėjo jų prašomas, o labiausiai jie nepadeda jam.

17. Tik dabar, C. kalbos paragintas, Liskas atvirai pareiškė ką pirmiau nutylėdavo, sakydamas: Pas edujus yra keletas asmenų, kurių įtaka liaudžiai yra labai didelė ir kurie, neužimdami valstybinės tarnybos, daugiau gali, negu pati valdžia. Šitie tat, skleidami kurstančius ir neteisingus gandus, baugindami sulaiko liaudį, kad neduotų reikalingo maisto. Jie už-

tikrina, kad, jeigu jau edujai negali patys vadovauti Galijai, tada geriau esą kęsti galų valdymą, negu romėnų, mat, jie yra įsitikinę, kad romėnai, jeigu nugalėsią helvetus, kartu su likusia Galija išplės laisvę ir edujams. Šitie žmonės praneša priešams, kas dedasi romėnų stovykloje ir jų planus; šituos išdavikus sudrausti jis pats negalįs. Maža to, jis suprantąs, kad pranešęs ši taip svarbų dalyką tik aplinkybių verčiamas ir tai su dideliu sau pavojum, o todėl ir tylėjęs kol galėjęs.

18. C. jautė, kad tai sakydamas Liskas turi galvoje Diviciako brolių Dumnorigą, bet, nenorėdamas prie daugelio liudininkų smulkiai nagrinėti šito klausimo, greitai paleidžia susirinkimą, o sulaiko tik Liską. Kada jie liko vieni du, C. vėl klausinėja Liską apie tą patį, ką tas kalbėjo susirinkime. Liskas kalba laisviau ir drąsiau. Apie šitą dalyką C. slapta klausinėja ir kitus. Sužino, kad viskas yra tiesa: Visa tai tikrai daręs Dumnorigas, nepaprastai drąsus ir dėl savo duosnumo liaudies mylimas žmogus, kuris trokštąs perversmo valstybėje. Per daugelį metų jis turėjo už pigią kainą išsinuomojęs iš edujų muito ir kitus mokesčius, mat per varžytynes, jam pasiūlus kainą, niekas nedrįso su juo varžytis. Šitokiomis priemonėmis jis padauginęs savo turtą ir įsigijęs lėšų duosnumui parodyti. Jis savo pinigais visuomet išlaikąs ir turįs prie savęs daug raitelių; jo įtaka yra labai didelė ne tik savo krašte, bet ir kaimyninėse tautose. Norėdamas dar padidinti savo galybę, jis išleido savo motiną už vieno labai galingo ir aukštos kilmės

vyro biturigų krašte, pats turi vedęs žmoną helvetę, o seserį iš motinos pusės ir kitas giminaites išleidęs už vyrų į kitas valstybes. Dėl šitos giminystės ryšių jis yra labai palankus helvetams, o C. ir romėnų nekenčias dargi savo asmens sumetimais, nes, jiems atėjus, jo galybė sumažėjusi, o brolis Diviciakas vėl atgavęs savo įtakingą ir garbingą padėtį. Dumnorigas yra labai įsitikinęs, kad, pralaimėjus romėnams karą, yra daug vilties su helvetų pagalba užgrobti valdžią, bet romėnams viešpataujant jam ne tik nebetenka tikėtis valdžios, bet priešingai — gresia pavojus nustoti ir tos įtakos, kurią dabar turįs. Be to, dar nagrinėdamas šitą pranešimą, C. sužinojo, kad per nelaimingas raitelių kautynes, kuriuos įvyko prieš keletą dienų, pirmasis pradėjo bėgti Dumnorigas ir jo raitininkai, (mat kavalerijai, kurią edujai buvo atsiuntę į pagalbą C., vadovavo Dumnorigas), o jų pabėgimas sukėlė paniką likusioje kavalerijoje.

19. Kada C. tai sužinojo ir kada prie šitų įtarimų prisidėjo nesugriaunami faktai, būtent, kad Dumnorigas pervedė helvetus per sekvanų žemę, kad tarpininkavo helvetams ir sekvanams įkaitais pasikeičiant, kad visa tai padarė ne tik be Diviciako ir savo valstybės įsakymo, bet ir be jų žinios, kad jį kaltina pati edujų valdžia, tada palaikė tai pakankama priežastimi, kad arba pats jį nubaustų, arba įsakytų edujų vyresnybei tai padaryti. Tik viena buvo kliūtis, kad C. gerai žinojo jo brolio Diviciako nepaprastą palankumą romėnų tautai, didžiausią prie jo prisirišimą, retai pasitaikančią ištikimybę, teisingumą ir

išmintingumą; taigi bijojo, kad, bausdamas Dumnorigą, neižeistų Diviciako. Taigi, pirmą kartą nors nutardamas, C. įsako pakviesti Diviciaką ir, pašalinęs įprastinius vertėjus, ėmė su juo kalbėti, pasikvietęs vertėju K. Valerijų Trucilą, įžymų Galijos provincijos asmenį, artimą savo draugą, kuriuo jisai visuose dalykuose visai pasitikėjo. Čia C. primena Diviciakui, kas jam dalyvaujant buvo kalbėta galų susirinkime apie Dumnorigą, ir papasakojo, ką paskui kiekvienas iš jų jam pranešė atskirai apie Dumnorigą. Pagaliau C. įtikinančiai prašo Diviciaką neišsižeisti, jeigu jis, C., išnagrinėjęs bylą, arba pats nubaus Dumnorigą arba įsakys tai padaryti edujų vyresnybei.

20. Diviciakas, apsipylęs ašaromis, apkabino C. kelius ir pradėjo jį maldauti, kad perdaug griežtai nebaustų Dumnorigą, sakydamas, kad jis gerai žinąs, jog visa kas pasakyta yra tiesa ir kad niekas dėl šito nėra taip susikrimtęs kaip jis, Diviciakas, todėl, kad tuo metu, kai jo įtaka valstybei ir likusiai Galijai buvo labai didelė, Dumnorigas dėl savo jauno amžiaus buvo visai nežymus, o iškilęs tik jam padedant; bet šituos turtus ir galybę Dumnorigas panaudojęs ne tik tam, kad susilpnintų jo įtaką, bet net tam, kad visai jį pražudytų. Tačiau jį verčia būti nuolaidžiu ir meilė broliui ir viešoji liaudies nuomonė. Jeigu C. griebsis prieš Dumnorigą perdaug smarkių priemonių, tada, kadangi jis palaiko tokius draugiškus su juo santykius, visi pamanytų, kad tai įvyko ne be jo sutikimo, o išvada iš to bus ta, kad visa Galija nuo jo atsigręš. Taip jam iškalbingai su ašaro-

mis prašant, C. paėmė jį už rankos ir ramindamas prašė paliauti prašius. C. jam pareiškė, kad jis taip vertinąs draugiškus su juo santykius, kad dėl jo prašymo atleidžias Dumnorigui ir valstybei padarytą skriaudą ir jam pačiam suteiktus nemalonumus. Liepia pašaukti Dumnorigą, o liudininku kviečia jo brolių. Pasako, už ką jis pats jį smerkia, išdėsto ką pats žinąs ir kuo skundžia jį edujų vyriausybė; ragina, kad ateity vengtų bet kokių įtartinų pasielgimų, o pereituosius nusikaltimus atleidžias tik jo brolio Diviciako prašomas. Paveda šnipams daboti Dumnorigą, kad galėtų žinoti, ką jis veiks ir su kuo kalbės.

21. Tą pat dieną žvalgai pranešė C., kad priešas yra sustojęs pakalnėje už 12 kilometrų nuo jo paties stovyklos. C. pasiuntė kareivius sužinoti to kalno gamtos savumus ir koks yra aplinkui į jį užkopimas. Grįžę žvalgai pranešė, kad užkopti galima lengvai. Trečiosios sargybos pradžioje įsako savo pirmajam legatui T. Labienui užkopti į kalno viršūnę su 2 legionais ir tais vadovais, kurie buvo ištyrę kelią. C. paaiškino jam savo planą. Pats ketvirtosios sargybos pradžioje skuba priešo linkui tuo pačiu keliu, kuriuoėjo helvetai, o visą kavaleriją siunčia pirm savęs. P. Konsidijų, kuris buvo laikomas labai prityrusiu karo srityje ir tarnavo L. Sulos, o paskui M. Kraso kariuomenėse, siunčia pirmyn su žvalgais.

22. Auštant, kada kalno viršūnė buvo T. Labieno užimta, o pats C. buvo nuo priešo tik maždaug

per 2 kilometrus ir, kaip paskui iš belaisvių patyrė, nei jo paties nei Labieno atėjimas priešo nebuvo pastebėtas, šuoliais paleidęs arklių, pas jį atjoja Konsidijus ir praneša, kad kalnas, kurį buvo įsakęs Labienui užimti, yra prieš rankose, o tai jis pažinęs iš gališkų ginklų ir papuošalų. C. užveda savo kariuomenę ant artimiausio kalnelio ir išrikiuoja mūšiui. Tuo tarpu Labienas, laikydamasis C. įsakymo pradėti mūšį tik tada, kai C. kariuomenė pasirodys arti prieš stovyklos, kad galima būtų vienu laiku pulti priešą iš visų pusių, užėmęs kalną, laukė mūšiškių pasirodant ir neleido saviškiams pradėti mūšį. Galų gale apie vidudienį C. iš žvalgų sužinojo, kad ir kalnas yra mūsų rankose ir helvetai išžygiavo toliau, o Konsidijus iš baimės pranešęs kaip tikrai matyta tai, ko visai nebuvo matęs. Tą dieną C. vėl ėmė įprastu atstumu sekti priešus ir sustojo už $4\frac{1}{2}$ kilometro nuo jų stovyklos.

23. Kitą dieną, kadangi liko tik 2 dienos, kada reikės dalyti maistą kariuomenei, C. nutarė juo pasirūpinti ir todėl pasuko nuo helvetų link Bibrakto miesto, kuris buvo didžiausias ir turtingiausias edujų miestų ir netoliau kaip 27 kilometrus. Šį C. žygį sužinojo priešai iš galų raitelių dekuriono L. Emilijaus pabėgusių vergų. Helvetai, ar todėl, kad jiems pasirodė, jog romėnai iš baimės nuo jų traukiasi, juo labiau, kad pereitą dieną nepradėjo mūšio, nors ir buvo užėmę kalną, ar tikėdamiesi galėsia sukliudyti mums gauti maisto, pakeitę planą ir kelio kryptį, pradėjo

sekti paskui mūsų kariuomenę ir vilioti mūsų ariergardą.

24. Tai pastebėjęs C. nuvedė savo pėsčiąją kariuomenę ant artimiausio kalnelio, o kavaleriją pasiuntė sulaukyti priešų puolimą. Tuo tarpu jis pats 4 veteranų legionus išrikiavo trimis eilėmis pačiame kalnelio viduryje, o ant jo viršūnės pastatė 2 legionus, kuriuos neseniai buvo surinkęs artimoje Galijoje, ir visą pagalbinę kariuomenę; tokiu būdu visą kalnelį pripildė žmonių, o visas kareivių kuprines liepė sunešti į vieną vietą ir jas saugoti įsakė tiems, kurie stovėjo viršuje išsirikiavę mūsų. Helvetai, paskui kuriuos sekė visi jų vežimai, sustato savo gurguolę vienoje vietoje, o patys, petys į petį išsirikiavę, atmuša mūsų kavaleriją, susimeta į falangą ir, kopdami į kalnelį, puola priešakinę mūsų eilę.

25. C., pašalinęs iš akių pirmiausia savo, o paskui visų kitų arklius, kad, suvienodinęs visiems pavojų, atimtų viltį pabėgti; ir prabilęs į savuosius, pradėjo mūsų. Mūsų kareiviai, iš aukštumos sviedę ietis, lengvai pralaužė priešų falangą; ją išsklaidę, išsitraukė kardus ir puolė priešus. Helvetams labai kliudė kovoti štai kas: viena romėnų ietis perdurdamo kelis jų skydus, juos surišdavo ir ieties gelžgalis sulinkdavo, o todėl helvetai, negalėjo nei jų ištraukti nei gana patogiai kovoti, kadangi kairioji ranka buvo suvaržyta taip, kad daugelis jų bevelijo numesti skydą nuo rankos ir kautis be jo. Galų gale, nusilpę nuo žaizdų, ėmė slinkti atgal ir, kadangi kalnas buvo maždaug už $1\frac{1}{2}$ kilometro, tat ten ir pradėjo trauk-

tis. Kada helvetai pasiekė kalną, o mūsiškiai prie jų artinosi, 15,000 bojų ir tulingų, kurie buvo užpakalinėse priešų eilėse ir dengė jų ariergardą, negavę pailsėti puolė mūsiškius iš dešiniojo sparno ir apsupo juos. Pamatę tai helvetai, kurie buvo pasišalinę į kalną, vėl pradėjo pulti ir tuo atnaujinti mūšį. Romėnai pakeitę frontą puolė priešus iš dviejų pusių: pirmoji ir antroji eilė turėjo atremti nugalėtus bei atstumtus helvetus, o trečioji — puolančius bojus ir tulingus.

26. Taip dviem frontais ilgai ir smarkiai buvo kovota be aiškos persyaros. Kada priešai toliau negalėjo atlaikyti mūsiškių puolimo, helvetai, kaip buvo pradėję, pasitraukė ant kalno, o bojai ir tulingai nuėjo prie savo gurguolės vežimų. Per visą šitą mūšį, nors jis ėjo nuo 13 valandos iki vakaro, niekas negalėjo matyti priešo bėgant. Prie vežimų kova ėjo iki vėlybos nakties, mat čia priešas vietoj pylimo buvo sustatęs vežimus ir vieni šaudė į mūsiškius nuo šitos pakilumos, o kiti, įlindę po vežimų ratais, iš ten mėtė ietis ir akstis ir šitaip žeidė mūsiškius. Po ilgų kautynių mūsiškiai paėmė jų gurguolę ir stovyklą. Čia buvo paimtas į nelaisvę vienas iš Orgetorigo sūnų ir duktė. Iš to mūšio išliko priešams apie 130,000 žmonių, kurie ėjo be pertraukos visą likusią nakties dalį. Nei valandėlei nesustodami ir per kitas naktis, trečią po mūšio dieną pasiekė lingonų kraštą, kai tuo tarpu mūsiškiai tris dienas stovėjo vietoje slaugydami sužeistuosius ir laidodami užmuštuosius, ir todėl negalėjo jų vyti. C. nusiuntė lingonams su

pasiuntiniais įsakymą raštu nešelpiti helvetų nei mais-
tu nei kuo kitu, o priešingu atveju jis juos laikys
tokiais pat kaip ir helvetus. Po 3 dienų C. su visa
kariuomene ėmė juos sekti.

27. Viso ko pritrukę, helvetai siunčia pasiunti-
nius pas C. tartis apie pasidavimą. Sutikę jį keliau-
jant puolė jam po kojomis ir nusižeminę su ašaromis
akyse prašė taikos ir priėmė C. įsakymą laukti jo
atvykimo tuometinėje jų sustojimo vietoje. Atėjęs ten
C. pareikalavo įkaitų, ginklų ir vergų, kurie pas juos
buvo perbėgę. Kol visa tai suieškoma ir sunešama,
štai, užėjus nakčiai, apie 6000 žmonių iš to kantonu,
kuris vadinamas verbigėnų, ar tai iš baimės, kad ati-
davę ginklus nebūtų išskersti ar tikėdamiesi išsigel-
bėti nuo vergovės ir, tur būt, manydami, kad tokioj
didelėj pasidavusių minioj jų pabėgimas gali likti
kuriam laikui nepastebėtas arba net ir visai nesusek-
tas, nakties pradžioje išėjo iš helvetų stovyklos ir
patraukė link Reino prie germanų sienos.

28. Tai sužinojęs C. įsakė toms tautoms, per
kurių žemes verbigėnai keliavo, jeigu nori, kad jų
neįtartų, juos sulaikyti ir atvaryti pas jį. Su sugrąžin-
tais pasiėlgė kaip su priešais, o visus kitus, gavęs iš
jų įkaitus, ginklus ir perbėgėlius, priėmė pasidavu-
siais jo valdžion. Helvetams, tulingams ir latovikams
C. įsakė grįžti į savo apleistą kraštą, o kadangi, visus
pasėlius sunaikinę, neturėjo namie ko valgyti, tat
alobrogams buvo įsakyta aprūpinti juos maistu; mies-
tus ir kaimus, kuriuos buvo sudeginę, turėjo atstatyti
patys helvetai. Taip jis pasiėlgė labiausia todėl, jog

norėjo, kad toji vieta, iš kurios helvetai buvo išėję, nepasiliktų neapgyventa ir kad jos laukų derlingumo suvilioti germanai, kurie gyvena anapus Reino, nepersikraustytų iš savo krašto į helvetų žemę ir taip pasidarytų Galijos provincijos ir alobrogų kaimynais. Edujai prašė leidimo bojus, kurie buvo žinomi kaip nepaprastai drasūs žmonės, apgyvendinti savo krašte, ir C. sutiko; edukai davė jiems žemės ir paskui suteikė tokias pat lygybės bei laisvės teises, kokias patys turėjo.

29. Helvetų stovykloje buvo rastos graikų raideimis parašytos lentelės ir nuneštos C; jose buvo tiksliai išvardinta, kiek helvetų buvo išėję iš savo tėvynės, kiek buvo vyrų tinkamų karo tarnybai, taip pat buvo atskirai parodyti vaikai, seniai ir moterys. Pagal tuos visus sąrašus helvetų buvo 263,000, tulinų 36,000, latovikų 14,000, raurikų 23,000, bojų 33,000; iš jų tinkamų karo tarnybai buvo apie 92,000. Iš viso jų buvo apie 368,000. O tų, kurie sugrižo namo, kaip parodė C. paliepimu padarytas surašinėjimas, buvo tik 110,000.

III. Karas su Ariovistu.

30. Kada karas su helvetais buvo laimėtas, pas C. suėjo beveik iš visos Galijos kaip pasiuntiniai valstybių seniūnai džiaugsmingai jam padėkoti, sakydami: Nors C. šiuo karu nubaudęs helvetus už senas, romėnų tautai padarytas, skriaudas, tačiau jie supranta, kad karo padariniai išėjo tiek romėnų, tiek ir pačių

galų naudai, mat helvetai, nors jų kraštas ir klestėjo, išsikraustė iš savo tėvynės, norėdami pulti visą Galiją, užkariauti ją ir sau apsigyvenimui išsirinkti patogiausią ir derlingiausią, jų nuomone, vietą visoje Galijoje, o likusias valstybes padaryti savo duoklininkėmis. Pagaliau prašė, kad būtų jiems leista, gavus C. sutikimą, paskirtą dieną sušaukti visos Galijos susirinkimą, aiškindamiesi, kad turį šį-tą, ko visų sutikimu norėtų jo prašyti. Gavę sutikimą, paskyrė susirinkimui dieną ir, kits kitam prisiekdami, pasižadėjo, kad niekas, išskyrus tuos, kuriems tai oficialiai bus pavesta, nepaleis viešumon susirinkimo nutarimų.

31. Kada susirinkimas buvo paleistas, tie patys valstybių seniūnai, kurie pirmiau buvo pas jį, sugrįžo pas C. ir prašė, kad jiems būtų leista be liudininkų ir nuošalioje vietoje pasikalbėti su juo apie savo ir visų piliečių gerovę. Kada jų prašymas buvo patenkintas, jie visi verkdami puolė po C. kojomis, sakydami: Jie visomis išgalėmis stengiasi tiek gauti, ką prašys, tiek ir kad jų pareiškimai neišeitų viešumon, nes jie žino, kad, jų prašymams išgarsėjus, juos laukia didžiausieji kankinimai. Po to visų seniūnų vardu kalbėjo edujas Diviciakas: Visa Galija esanti suskilus į dvi partijas, kurių vienai vadovauja edujai, o antrai arvernai. Kadangi jie ilgus metus kovojo vieni su kitais dėl pirmenybės, tat pagaliau prieita prie to, kad arvernai ir sekvanai už pinigus parsikvietė talkon germanus. Iš pradžios jų atėjo iš Užreinio apie 15,000; bet paskui, kada šitie laukiniai žmonės pamėgo galų žemę, gyvenimo būdą ir ger-

buvį, jų atėjo dar daugiau. Šiandien Galijoje jų esama apie 120,000. Su jais edujai ir jų klientai ne kartą buvo susikovę, bet sumušti gavo didelį nuostolį, prarasdami visą bajoriją, visą senatą, visus raitininkus. Ir štai dėl šitų kovų ir nelaimių visai nusilpę edujai, kurie seniau dėl savo narsumo ir draugingų santykių su romėnais turėjo nepaprastą įtaką Galijoje, buvo priversti duoti sekvanams įkaitais žymiausius šalies vyrus ir dar priesaika įpareigoti valstybę, kad jie niekad nei savo įkaitų nereikalausią grąžinti, nei prašysią romėnų pagalbos, nei nesipriešinsią amžinai pasilikti jų visiškoje valdžioje. Tik jo vieno iš visos edujų valstybės germanai negalėjo priversti, kad prisiektų ir savo vaikus atiduotų įkaitais. Todėl jis pabėgęs iš tėvynės ir atėjęs į Romą pas senatą pagalbos prašyti, kadangi vienui vienas nebuvo nei priesaikos nei įkaitų suvaržytas. Bet blogiau atsitikę nugalėtojams sekvanams, negu nugalėtiesiems edujams: germanų karalius Ariovistas įsikūręs jų žemėje ir užėmęs trečdalį jų geriausių laukų, o dabar jau reikalaujamas, kad sekvanai pasitrauktų ir iš kito trečdalio, nes prieš kelis mėnesius atėjo pas jį 24,000 harudų, kuriems, girdi, esą reikalinga paruošti vietą nuolatiniam apsigyvenimui. Tokiu būdu po kelių metų visiems galams reikėsia iš Galijos išsikraustyti, o šion pusėn Reino pereis germanai, mat negali būti jokio palyginimo tarp galų žemės gerumo su germanų, kaip ir tarp galų gyvenimo būdo su germaniškuoju. Toliau — Ariovistas, kartą sumušęs galų kariuomenę prie Admagetobrigo, ėmęs išdidžiai ir žiau-

riai valdyti, iš kiekvieno žymesnio asmens reikalau-
jant vaikų įkaitais, o paskui, jeigu kas bematant ne-
pasidaro arba ne pagal jo norą, tada taiko jiems pa-
vyzdingas bausmes, būtent, kankinimus. Jis yra bar-
baras, pikčiurna ir neišmintingas žmogus; jo despo-
tiško valdymo toliau nebegalima pakęsti. Jeigu tik
C. ir romėnų tauta jiems kaip nors nepadės, tada
visiems galams teks padaryti tą pat, ką padarė hel-
vetai, būtent, išeiti iš savo tėvynės ieškoti kitos gy-
venimui vietos, toliau nuo germanų ir pakelti likimą,
koks jis bebūtų. Jeigu visa tai bus pranešta Ariovis-
tui, jis neabejoja, kad anas visus tuos įkaitus, kurie
pas jį yra, nubaus smarkiausia mirtimi. Tik vienas C.
ar savo asmens ir kariuomenės įtaka, ar neseniai
laimėta pergalė, ar garbingu romėnų tautos vardu
galis sutrukdyti tolimesnį germanų gabenimą į šią
Reino pusę ir apginti visą Galiją nuo Ariovisto sau-
valiavimų.

32. Kada Diviciakas baigė šitą kalbą, visi susi-
rinkimo dalyviai, graudžiai verkdami, ėmė prašyti
C. pagalbos. C. pastebėjo, kad iš visų vieni sekva-
nai visai neseka kitų pavyzdžiu, bet, liūdnei nuleidę
galvas, laiko žemėn įsmeigę akis. Nustebęs jis pa-
klausė sekvanus, kokia yra to tylėjimo priežastis. Jie
nieko neatsakė, tik tyliai stovėjo taip pat nuliūdę.
Kada C. kelis kartus pakartojo savo klausimą, bet
nei žodžio iš jų negalėjo išgauti, tada vėl atsakė
edujas Diviciakas: Sekvanų padėtis esanti tuo vargin-
gesnė ir sunkesnė už kitų, kad jie vieni net slaptai
nedrįsta pasiskųsti bei pagalbos prašyti ir dreba iš

baimės Ariovisto žiaurumo, tarytum jis pats čia būtų būvęs, nes, kada kiti vis dėlto gali nuo jo bent pabėgti, sekvanams, kurie įsileido Ariovistą į savo kraštą ir kurių visi miestai yra jo rankose, tenka pakelti visokių kankinimus.

33. Sužinojęs tai, C. nuramino galus ir pažadėjo pasirūpinti šituo reikalu, pareikšdamas, kad jis visai tikisi, jog Ariovistas, turėdamas galvoje jo paslaugą ir įtaką, paliaus skriaudęs galus. Baigęs šią kalbą, jis paleido susirinkimą. Be to, dar daug priežasčių vertė jį apsvarstyti šią reikalą ir juo užsiimti, — pirmiausia, C. matė, kad edujai, kurie ne kartą buvo gavę nuo senato garbės titulą romėnų tautos tikrųjų brolių, yra germanų pavergti ir žinojo, kad jų įkaitus turi Ariovistas ir sekvanai; o visa tai pakęsti, turint galvoje tokią romėnų valstybės galybę, jo nuomone būtų ir pačiam C. ir valstybei didžiausia gėda. Be to, C. gerai suprato, kad tai gali būti pavojinga ir pačiai romėnų tautai, leidus germanams įprasti po truputį keltis per Reiną ir gausiomis miniomis kraustyti į Galiją. C. manė, kad tokie laukiniai barbarai, kartą užėmę visą Galiją, tuo dar nepasitenkins ir, kaip tatai seniau yra padarę kimbrai ir teutonai, versis į mūsų provinciją, o iš čia į Italiją, ypač kad tik Rona skiria mūsų provinciją nuo sekvanų; taigi jis manė, kad šitiems pavojams reikia kuo greičiausia užkirsti kelią. Patį Ariovistą apėmė toks išdidumas ir puikybė, kad atrodo stačiai nepakenčiamas.

34. Taigi C. nutarė pasiųsti pas Ariovistą pasiuntinius pareikalauti iš jo, kad pasirinktų jiems

abiem pasikalbėti kokią nors vienodai nuo abiejų nutolusią vietą, mat C. norįs su juo pasitarti apie abiem jiems labai svarbius valstybinius reikalus. Šitai pasiuntinybei Ariovistas atsakė: jeigu jis turėtų kokią nors reikalą į C., pats jau seniai būtų nuvykęs, taigi ir C., jeigu ko nors nori iš jo, turi pas jį ateiti. Be to, jis nei turįs drąsos ateiti be kariuomenės į C. valdomas Galijos šalis, nei sutraukti kariuomenę į vieną vietą negali be didelių sunkumų ir išlaidų. Pagaliau jam atrodo keista, ką gali turėti C. arba ir romėnų tauta į jo Galiją, kurią jis yra karu nukariavęs.

35. Kada šitie atsakymo punktai buvo pranešti C., jis vėl nusiuntė pas Ariovistą pasiuntinius štai ką jam pranešti: Kadangi Ariovistas, nors jam ir buvo suteiktos tokios C. ir romėnų tautos malonės, būtent, kad C. konsulaujant jis buvo gavęs iš senato karaliaus ir draugo titulą, vis tik jam ir romėnų tautai taip atsidėkojęs, kad kviečiamas nenori ateiti į pasikalbėjimo vietą ir neranda reikalo tartis apie bendrus reikalus ir juos pažinti, tat štai ko C. iš jo reikalauja: pirma, kad daugiau nebegabentų per Reiną į Galiją jokio žmonių būrio; antra — kad sugrąžintų iš edujų gautus įkaitus ir leistų sekvanams grąžinti jų laikomuosius ir pagaliau, kad neskriaustų edujų ir nepuldinėtų karu jų ar jų santarvininkų. Jeigu Ariovistas taip padarys, tada jis amžinai naudosis C. ir romėnų tautos palankumu ir draugyste, kitaip jis, C., remdamasis per M. Mesalos ir M. Pizono konsulavimą padarytu senato nutarimu, kurio kiekvienam

Galijos valdytojui pavedama, kiek tai suderinama su valstybės interesais, ginti edujus ir kitus romėnų tautos draugus, į edujams daromas skriaudas pro pirštus nežiūrėsiąs.

36. Į šituos C. reikalavimus Ariovistas atsakė: Karo teisė esanti tokia, kad nugalėtojai valdo nugalėtuosius savo nuožiūra; panašiai ir romėnai valdo nugalėtuosius ne pagal kito nurodymus, bet kaip jiems patinka. Jeigu jisai neįsako romėnams, kaip jie turi naudotis savo teise, tat ir romėnams nederėtų trukdyti jam naudotis jo teisėmis. Edujai, pabandę karo laimės ir susigrumę su juo kovos lauke, liko sumušti, todėl dabar moka jam mokesčius. C. jau ir tuo daręs jam didelę skriaudą, kad savo atėjimu sumažinęs jam mokesčius. Įkaitų edujams nesugrąžinsiąs, bet ir kariauti su jais bei jų sąjungininkais be reikalo nekariausiąs, jeigu jie ištikimai laikysis sutarties, būtent, kasmet mokės sutartą duoklę, kitaip jiems nieko nepagelbės romėnų tautos „brolių“ vardas. Kai dėl C. pareiškimo, kad į edujams daromas skriaudas pro pirštus nežiūrėsiąs, tai tebūnie jam žinoma, kad žuvo kiekvienas, kas su juo kariavęs. Jeigu C. nori, tepabando su juo susigrumti, tada supras, kaip kovoja nenugalimi ir karo dalykuose puikiai išsilavinę germanai, kurie per 14 metų nėra naudojęsi nuolatine gyvenimo vieta.

37. Tuo pat laiku, kada C. buvo daromas pranešimas apie jo pavestų uždavinių atlikimą, atėjo pasiuntiniai nuo edujų ir treverų: edujai pasiskųsti, kad harudai, kurie neseniai buvo perkelti į Galiją, pra-

dėjo terioti jų kraštą, sakydami, kad ir davę Ariovistui įkaitus negalėjo pirkti pas jį taiką; treverai — kad 100 svebų pagų sustoję prie Reino kranto ir bandą per jį keltis; jiems vadovaują broliai Nazua ir Cimberijus. Šitų pranešimų išgąsdintas C. nutarė skubiai veikti, kad, jeigu nauji svebų būriai susijungs su senomis Ariovisto gaujomis, nebūtų persunku jiems atsispirti. Taigi, kiek galima greičiau parūpinęs maisto, skubiai žygiuodamas patraukė prieš Ariovistą.

38. Kada C. pasistūmėjo pirmyn per trijų dienų kelią, jam buvo pranešta, kad Ariovistas su visa savo kariuomene žygiuoja užimti didžiausią sekvanų miestą Vezoncioną ir kad jis jau atsitolinęs nuo savo krašto per trijų dienų kelią. C. manė, kad trūko plyšo negalima prie to prileisti. Mat šitame mieste buvo karui reikalingų dalykų didelė atsarga, be to, pati vietos gamta taip jį gynė, kad galima ilgam užtęsti karą, kadangi Dubis tartum ratu apsupa kuone visą miestą; likusį tarpą, kur neteka upė ir kuris yra nedaugiau kaip 1600 pėdų ilgio, užima labai aukštas kalnas taip, kad jo apačia iš abiejų pusių susisieikia su upės krantais. Šitą kalną apsupanti siena sudaro tikrąją tvirtovę ir jungia ją su miestu. Čion tat ir skubinosi C., žygiuodamas dienomis ir naktimis, ir, užėmęs miestą, pastatė jame įgulą.

39. C. maisto ir kitokių karo reikmenų parūpinimo reikalu užtrukus kelias dienas prie Vezonciono mūsų kareiviai ėmė klausinėti, o galai ir pirkliai pasakoti apie germanus; jie leido gandas, kad germanai esą žmonės milžiniško ūgio, be galo narsūs ir prityrę

ginklo vartotojai (jie pasakojo, kad dažnai, kaudamiesi su jais, negalėdavę pakęsti jų veido išraiškos ir baisaus akių žvilgesio). Dėl šitokių gandų staiga tokia baimė apėmė mūsų kariuomenę, kad visi pradėjo nepaprastai nerimauti. Pirmiausia toji baimė kilo tarp karo tribūnų, prefektų ir kitų, kurie dėl draugiškumo atėjo su C. iš Romos, maža teturėdami karinio prityrimo. Pareikšdami vienas tokią, kitas kitokią priežastį, tarytum būtinai reikalaujančią jų išvažiavimo, jie prašė C. atleisti juos namo; kiti, gėdos jausmo verčiami, kad nepasirodytų bailiais, nesiprašė išvažiuoti, bet neįstengdavo apsimesti nebailiais nei susilaikyti kartais nuo ašarų: įlindę į palapines čia skundėsi savo likimu, čia kartu su savo draugais apgailestavo bendrą pavojų. Visoje stovykloje viešai buvo antspaudomis patvirtinami testamentai. Jų bailios kalbos ėmė pamažėle veikti ir prityrusius kareivius, šimtininkus ir raitelių viršininkus. Tie iš jų, kurie nenorėjo, kad juos laikutų tokiais bailiais, sakėsi ne tiek priešą biją, kiek siaurų kelių ir milžiniškų miškų, kurie traukiasi tarp jų ir Ariovisto, arba jog biją, kad negalima bus patogiai pristatyti maisto. Kai kurie net pačiam C. pranešė, kad, kai jis įsakys išsikelti iš stovyklos ir pradėti žygį, kareiviai nepaklausys ir iš baimės neis į žygį.

40. Tai pastebėjęs C. sušaukė karo tarybą ir, pakvietęs į ją visų laipsnių centurionus, ėmė smarkiai jiems prikašioti, kad: pirmiausia jie laiko savo reikalu galvoti, kur ir kuriuo tikslu jie vedami. Ariovistas per C. konsulavimą smarkiai pageidavęs ro-

mėnų tautos draugiškumo, tad kodėlgi kas nors gali pamanyti, kad jis taip neapgalvotai atsimesias nuo savo pareigų? Bent jis, C., prieina išvados, kad Ariovistas, pažinęs jo reikalavimus ir pasiūlymų teisingumą pamatęs, nepanorės atimesti nei C. nei romėnų tautos malonės. Jeigu net Ariovistas piktybės ir kvailystės stumiamas pradėsias karą, vistik kogi jiems galų gale bijoti? arba kodėl jie nepasitiki savo narsumu ir savo vado rūpestingumu? Su šituo priešu jau mūsų tėvai išmėgino savo jėgas ir, kada kimbrai ir teutonai buvo nugalėti, aišku buvo, kad kariuomenei teko ne mažesnė garbė kaip pačiam karo vadui; neseniai irgi tie patys priešai buvo išmėginti Italijoje per vergų sukilimą, kuriems kiek padėjo karo taktika ir drausmė, kurias jie buvo pasisavinę iš mūsų. Iš to galima spręsti, kiek gero turi savyje ištvermė, nes tuos pačius priešus, kurie beginkliai kadais buvo mūsų kareiviams baubu, paskui ginkluotus ir pergaletojus jie nugalėjo. Pagaliau tas priešas yra tie patys germanai, su kuriais susirėmę helvetai nekartą sumušdavo netiktai savo žemėje, bet ir jų pačių, o helvetai juk negalėjo atsispirti mūsų kariuomenei. O jeigu ką baugina galų pralaimėtas mūšis ir jų bėgimas, tai pasiteiravę, galės štai ką sužinoti: galai dėl ilgo karo buvo jau nuvargę, o Ariovistas, vengdamas atviros kovos, per daug mėnesių neišėjo iš pelkėse pastatytos stovyklos; bet štai, kada galai ir nebegalvojo apie mūšį ir ėmė skirstytis, Ariovistas netikėtai juos puolė, vadinasi, jis laimėjęs karą labiau gudriais sumetimais, negu narsumu. Bet toks gudrumas galėjo

būti pritaikintas kariaujant su neišlavintais ir nepri-
tyrusiais žmonėmis, bet kad juo galima būtų apgauti
mūsų kariuomenę, to ir pats Ariovistas nesitiki. O
kai dėl tų, kurie savo laimę nori pateisinti kelių ne-
patogumais ir veidmainišku susirūpinimu maisto pri-
statymo sunkumu, tai jie elgiasi akiplėšiškai, nes
arba nepasitiki karo vado atsidavimu savo parei-
goms, arba nori jį mokyti. Tai jo reikalas; maistą
pristato sekvanai, leukai ir lingonai; javai laukuose
jau priėję; apie tai, kokie yra keliai, jie patys grei-
tai įsitikins. Gandais, kad kareiviai nepaklausys įsa-
kymo ir neis į žygį, jis visai nesusirūpinęs, nes ge-
rai žinąs, kad visi tie vadai, kurių įsakymo kariuo-
menė neatliko, arba po nepasisekimo neteko laimės,
arba yra padarę koki nors nusikaltimą, kurį atiden-
gus galima įrodyti jų gobšumą. C. gi pelno nieiško-
jimą liudija jo visa praeitis, o jo pasisekimą — karas
su helvetais. Taigi jis tuojuo įvygdysiąs tai, ką buvo
ketinęs atidėti tolimesniam laikui, būtent, ateinančią
naktį, ketvirtos sargybos pradžioje, įsakysiąs keliauti
toliau, kad kuo greičiau galėtų sužinoti, kas pas juos
vyrauja ar gėda, ar pareigos pajutimas, ar baimė.
Jeigu ir po viso to niekas jį nepasektų, jis vis tiek
eisiąs su vienu dešimtuoju legionu, dėl kurio jis ne-
abejoja; šis būsiąs jam asmens sargyba. Šitą legioną
C. ir ypatingai mylėjo ir dėl jo narsumo labiausiai
juo pasitikėjo.

41. Po šitos C. kalbos stebėtinu būdu pasikeitė
visų nuotaika; kareivius apėmė didžiausias savim pa-
sitikėjimas ir noras kovoti; 10-sis legionas pirmas

per karo tribūnus išreiškė jam padėką už tai, kad jis taip puikiai apie juos atsiliepė ir pareiškė savo visišką pasiruošimą tuojau stoti į karą. Paskui ir kiti legionai pavedė kareivių tribūnams ir vyresniesiems centurionams atsiprašyti C. ir pasakyti, kad jie niekad neturėję nei abejojimų nei baimės ir visuomet laikėsi tos nuomonės, kad teisė vadovauti visai karo eigai priklauso ne jiems, bet vyriausiam vadui. C. priėmė jų atsiprašymą ir, kadangi Diviciakas, kuriuo iš visų galų jis labiausiai pasitikėjo, atrado tokį kelią, kuriuo jis galėjo vesti užuolankomis kariuomenę apie 75 kilometrus atviromis vietomis, tat, kaip buvo pasakęs, ketvirtos sargybos pradžioje išėjo kelionėn. Be sustojimo kelionės septintą dieną žvalgai jam pranešė, kad Ariovisto kariuomenė esanti per 36 kilometrus nuo mūsiškės.

42. Sužinojęs apie C. atėjimą, Ariovistas siunčia pas jį pasiuntinius pasakyti, kad, C. atėjus arčiau, iš jo pusės nėra kliūčių, kad įvyktų tai, ko C. reikalavo dėl pasikalbėjimo, nes dabar jis manęs, kad tai galės padaryti be jokio sau pavojaus. C. pasiūlymo neatmetė, manydamas, kad Ariovistas pradeda susiprasti, jeigu gera valia žada padaryti tai, ko pirmiau ir prašomas nenorėjo. Turėdamas galvoje dideles malones, kurias jis pats ir romėnų tauta yra padarę Ariovistui, C. pradėjo tikėti, kad Ariovistas, pažinęs jo reikalavimus, paliaus spyravesįs. Diena pasikalbėjimui buvo paskirta už penkių dienų. Tuo tarpu pasiuntiniai iš abiejų pusių buvo dažnai siuntinėjami ir Ariovistas pareikalavo, kad C. neatsivestų į pasikalbėjimo

vieta nei vieno pėstininko, nes bijąs, kad C. klastingai jo neapsuptų; te abudu ateinie tik su raiteliais, kitaip jis nesutiksiąs ateiti. C. nenorėjo, kad dėl kurios nors priekabės būtų nutrauktas judviejų pasikalbėjimas, bet ir nedrįso pavesti savo gyvybę galų raiteliams, todėl nutarė, jog bus patogiausia atimti visus arklius nuo galų raitelių ir užsodinti ant jų 10-jo legiono kareivius, kuriais jis labiausiai pasitikėjo, kad, reikalui esant, turėtų ištikimiausią apsaugą. Kuomet tai buvo daroma, ne be sąmojaus pasakė vienas iš 10-jo legiono kareivių: C. padarė daugiau negu kad žadėjo, mat, buvo žadėjęs 10-įjį legioną laikyti prie savęs asmens sargybos vietoje, o dabar pakeliąs jį net į raitelių luomą.

43. Buvo didelė lyguma ir joje nemažas žemės iškilimas. Ši vieta buvo beveik lygiai nutolusi nuo Ariovisto ir C. stovyklų. Čion, kaip buvo sutarta, jie atvyko pasikalbėti. Ant arklių atvestą legioną C. pastatė už 200 žingsnių nuo šitos iškilumos, ir Ariovistas pareikalavo, kad jie kalbėtusi sėdėdami ant arklių ir kad kiekvienas be savęs atsivestų į pasikalbėjimo vietą po 10 raitelių. Čion jiems atjojus, kalbos pradžioje C. priminė savo ir senato suteiktas Ariovistui malones: kad jis gavo nuo senato garbės titulą „karalius ir draugas“ ir kad jam buvo pasiųstos gausios dovanos; jis paaikškino, kad ši garbė romėnų tėra labai retai suteikiama ir tik už labai didelius nuopelnus. Ariovistas, nors ir neturėjęs nei teisės nei tinkamos priežasties to reikalauti, vistik

gavęs šituos garbės titulus tik iš C. ir senato gerumo ir duosnumo. Toliau C. aiškino, kaip seni ir teisingi yra draugiškumo saitai, kurie jungia romėnus su edujais; kokie, kaip dažnai ir kaip garbingi edujams buvo senato daromi nutarimai; kaip visada edujai užimdavę pirmąją vietą visoje Galijoje, net ir anksčiau negu susidraugavo su mumis. Romėnų tauta paprastai rūpinasi, kad jų draugai ir sąjungininkai ne tik nenustotų to, ką turi, bet dar kiltų į didesnę įtaką, garbę ir galybę; kas gi dabar gali leisti, kad jiems būtų išplėsta tai, ką jie turėjo prieš sudarydami sąjungą su romėnų tauta? Pagaliau C. pakartojo tuos pačius reikalavimus, kuriuos buvo pavedęs pasiuntiniams patiekti, būtent, kad nepultų nei edujų nei jų sąjungininkų; kad grąžintų įkaitus; jeigu negalys nei kiek germanų atleisti į tėvynę, tai bent teneleidžia kam nors daugiau keltis per Reiną į Galiją.

44. Ariovistas nedaug ką teatsakė į C. reikalavimus, bet daug kalbėjo apie savo pranašumus: Reiną perėjęs ne savo noru, bet galų prisispyrusiai kviečiamas; tik su didelio pelno puikia viltimi palikęs tėviškę bei savuosius; sodybas Galijoje turįs pačių galų užleistas; įkaitus irgi jų geru noru duotus; duoklę imąs karo teise, kurią nugalėtojai paprastai uždeda nugalėtiems. Ne jis galus puolęs, bet galai jį; visos Galijos valstybės buvo suėjusios kautis su juo ir išėjusios prieš jį į atvirą lauką, bet šitos jungtinės kariuomenės viename mūšyje buvo visiškai jo nugalėtos. Jeigu jie dar kartą norėtų pamėginti laimės, jis irgi esąs pasiruošęs susigrumti; bet jeigu nori naudo-

tis taika, tai iš jų pusės būtų neteisinga atsisakyti nuo duoklės, kurią iki šiam laikui geruoju mokėjo. Romėnų tautos draugystė turėtų suteikti jam garbę ir apsaugą, o ne nuostolį, nes šitokios vilties skatinamas jis ir buvo josios siekęs. Bet jeigu dėl romėnų kaltės ir mokesčiai nebebus jam mokami ir valdiniai bus mažinami, tada jis lygiai taip pat noriai atsisakysias nuo romėnų tautos draugystės, kaip kad buvo jos siekęs. O jeigu jis gabenąs germanus į Galiją, darąs tai norėdamas save apginti, o ne Galiją užkariauti; šitą liudija tas faktas, kad jis teatėjęs tik prašomas ir kariavęs ne puolimo, bet gynimosi karą. Jis anksčiau už romėnus atėjęs į Galiją. Niekad iki šiol romėnų kariuomenė nebuvo išėjusi už Galijos provincijos ribų. Kaip reikia suprasti C. atėjimą į jo valdomas žemes? Šita Galijos dalis esanti tiek pat jo provincija, kaip anoji — romėnų. Kaip romėnams nereikėtų nusileisti, jeigu jis veržtųsi į jų žemes, taip lygiai ir mes elgiamės neteisingai varžydami jo teises. Jeigu ir, anot C., edujai gavę iš senato romėnų tautos brolių titulą, tačiau jis nesąs taip kvailas ir nesusipažinęs su istorija, kad nežinotų, jog nei edujai padėjo romėnams per neseniai buvusį karą su alobrogais, nei edujai pasinaudojo romėnų parama grumtynėse su juo pačiu ir su sekvanais. Jis turįs pamato įtarti C, jog, prisidengdamas draugiškumo su edujais skraiste, laiką kariuomenę Galijoje norėdamas netikėtai jį pulti. Jeigu C. neišeis ir neišsives iš šitų vietų savo kariuomenės, tai jis palaikys jį ne savo draugu, bet priešu. Užmušdamas C. jis įsigytų

daugelio romėnų tautos bajorų ir galiūnų malonę; tai jis patyręs iš jų pačių per jų pasiuntinius; o C. gyvybės kaina jis galėtų sau nusipirkti jų visų malonę ir draugiškumą. Jeigu C. pasitrauks ir užleis jam laisvai valdyti Galiją, tai jis gausiai atsilyginsias ir visus karus, kokius tik C. ras reikalo kariauti, Ariovistas laimingai baigsis be jokio iš C. pusės sunkumo ir pavojaus.

45. C. daug kalbėjo ta prasme, kodėl negalys atsisakyti nuo savo reikalavimų: nei jo paties nei romėnų tautos paprotys neleidžias apleisti tiek jiems pasidarbavusių sąjungininkų, ir jis laikosi tos nuomonės, kad Galija veikiau priklausanti romėnų tautai negu Ariovistui. Arvernus ir rutenus buvo nukariavęs dar Kv. Fabijus Maksimas, bet romėnų tauta jiems tai dovanojo, nepadarydama jų savo valdiniais ir neuždėdama jiems duoklės. Taigi, jei reikia atsižvelgti į senovę, tada atrasime, kad valdžia Galijoje teisingiausiu būdu priklauso romėnų tautai, o jei reikia prisitaikinti prie senato nutarimų, tada Galija turi būti laisva, nes senatas nutarė, kad ji, nors ir užkariauta, vis tik turėtų savo autonomiją.

46. Taip jiems besitariančiam, C. gavo žinią, kad Ariovisto raiteliai artinasi prie kalvos, prijoja prie mūsiškių ir apmėto juos akmenimis bei apšaudo strėlėmis. C. tuojau nutraukia pasitarimą ir, pasitraukęs prie saviškių, įsako visai neatsakinėti į priešų šaudymą. Nors C. ir matė, kad rinktinio legionų kova su Ariovisto raiteliais nebus pavojinga, tačiau C. jos nenorėjo, kad, jeigu priešas bus sumuštas, paskui ne-

galėtų sakyti buvęs romėnų per pasikalbėjimą išdavikiškai apgautas. Paskui, kada visa kariuomenė sužinojo, kaip išdidžiai elgėsis Ariovistas per tą pasikalbėjimą, visai nepripažindamas romėnams jokių teisių į Galiją, kaip jo raiteliai užpuolė mūsiškius ir todėl teko nutraukti pasitarimą, tada kariuomenėje atsirado dar didesnis, negu pirmiau buvo, drąsumas ir noras kariauti.

47. Po dviejų dienų Ariovistas siunčia pasiuntinius pas C. pasakyti, kad jis norįs varyti toliau pradėtus, bet dar nebaigtus su juo pasikalbėjimus, todėl tegu C. arba vėl paskiria pasikalbėjimui dieną, arba, jeigu jis to nenori, tegu atsiunčia ką nors iš savųjų. C. nematė rimto reikalo su juo kalbėtis, juoba kad užvakar germanai negalėjo susilaikyti nuo šaudymo į mūsiškius. Siųsti gi pas jį pasiuntinį iš savųjų tarpo C. laikė labai pavojinga jam ir tolygiu paauskavimu jo laukiniams žmonėms. Todėl jis nusprendė, kad bus patogiausia pasiųsti G. Valerijų Procilą, S. Valerijaus Kaburo sūnų, labai drąsų ir išsilavinusį jaunikaitį, kurio tėvą G. Valerijus Flakas buvo apdovanojęs Romos piliečybe; šis jaunikaitis buvo ir C. ištikimas ir mokėjo galų kalbą, kuria Ariovistas dėl savo ilgų santykių su galais laisvai kalbėjo, ir germanams nebuvo pamato jo įžeisti; su juo buvo pasiųstas ir M. Mecijus, kuris turėjo svetingumo santykių su Ariovistu. Jiems buvo pavesta sužinoti Ariovisto pasiūlymus ir pranešti juos C. Išvydęs juos pas save stovykloje, Ariovistas prie visos kariuomenės sušuko: ko jūs pas mane atėjote?

ar šnipinėti? Neleido jiems kalbėti ir liepė apkalti pančiais.

48. Tą pačią dieną Ariovistas pasistūmėjo arčiau romėnų ir sustojo prie kalno už 9 kilometrų nuo C. stovyklos. Kitą dieną praėjo su savo kariuomene pro C. stovyklą ir 3 kilometrų atstume už jos sustojo tam, kad atkirstų C. nuo atvežamojo iš edujų ir sekvanų žemės maisto ir kitų karo reikmenų. Pradėdamas šita diena C. išsisas penkias dienas išvesdavo savo kariuomenę iš stovyklos ir laikė ją mūšiui išrikiuotą, kad Ariovistas, jeigu panorėtų kautis, turėtų progos tai padaryti. Ariovistas gi per visas šitas dienas laikė savo pėstininkus stovykloje, o kasdien testodavo tik į raitelių kovą. Štai koks buvo kovos būdas, kuriame germanai nepaprastai išsilavinę: buvo 6000 germanų raitelių ir tiek pat pėstininkų, geriausių bėgikų bei narsiausių karių; šitie raiteliai iš viso kariuomenės sąstato buvo pasirinkę po vieną pėstininką savo apsaugai. Šitie pėstininkai kartu su raiteliais eidavo į mūšį ir prie jų pasitraukdavo raiteliai; jeigu raiteliams būdavo riestai, pėstininkai subėgdavo juos gelbėti, o jeigu sunkiai sužeistas raitelis nukrisdavo nuo arklio, jie gynė jį, aplinkui sustoję; jeigu reikėdavo kur nors tolokai žygiuoti arba skubiai trauktis atgal, tai jų praktika įgytas greitumas buvo toks didelis, kad laikydamiesi už arklių karčių nuo jų neatsilikdavo.

49. Kada C. suprato, kad Ariovistas tyčia neišėina iš stovyklos, tad, nenorėdamas, kad per ilgai būtų trukdomas jam maisto pristatymas, praėjo pro

germanų sustojimo vietą ir už 600 žingsnių nuo jų išsirinko stovyklai patogią vietą, kurion ir nuėjo išrikiavęs kariuomenę trimis eilėmis. Pirmajai ir antrajai eilei liepė būti pasiruošusiems mūšiui, o trečiajai statyti sustiprintą stovyklą. Ši vieta, kaip aukščiau pasakyta, buvo nutolusi nuo priešo apie 600 žingsnių. Čion Ariovistas pasiuntė apie 16,000 mūšiui pasirengusių vyrų drauge su visais raiteliais, kad gąsdintų mūsiškius ir kliudytų darytis sustiprinimus. Vis tik C., kaip buvo nutaręs, dviem eilėm įsakė atremti priešą, o trečiajai baigti darbą. Kada stovykla buvo baigta, C. paliko čia du legionus ir dalį pagalbinės kariuomenės, o likusius 4 legionus nuvedė į didžiąją stovyklą.

50. Kitą dieną C. savo papratimu išvedė kariuomenę iš abiejų stovyklų ir, kiek paėjęs nuo didžiosios stovyklos, išrikiavo kariuomenę mūšiui ir taip davė priešui progos susigrumti. Kada suprato, kad net ir šį kartą priešas neišeina iš stovyklos, apie pietus vėl nusivedė kariuomenę į stovyklą. Tik dabar pagaliau Ariovistas pasiuntė savo kariuomenės dalį pulti mūsų mažąją stovyklą. Abi pusės smarkiai kovėsi iki vakaro. Saulei leidžiantis Ariovistas nusivedė kariuomenę į stovyklą. Abi pusės turėjo didelį nuostolių. C., klausinėdamas belaisvius, kodėl Ariovistas vengia lemiamo mūšio, sužinojo, jog to priežastis esąs germanų paprotys, kad šeimų motinos burtų ir pranašavimų pagalba pasako, ar bus naudinga pradėti mūšį, ar ne; jos tat pasakiusios: dievai

neleidžia germanus nugalėti, jeigu jie prieš jaunatį stos į kovą.

51. Kitą dieną C. abiem stovyklom paliko po tokią įgulą, kokia jam atrodė pakankama; visą pagalbinių kariuomenę sustatė prieš akivaizdoje prieš mažąją stovyklą; kadangi pėstininkų skaičiumi jis buvo silpnesnis už priešą, tat norėjo jais pasinaudoti apgaulei. Pats, išrikiavęs kariuomenę į tris eiles, prisiartino prie pat priešų stovyklos. Tik dabar germanai buvo priversti išvesti savo kariuomenę iš stovyklos; ją sustatė giminėmis, vieną nuo kitos lygiais protarpiais: harudai, markomanai, tribakai, vangionai, nemetai, seduzijai, svebai, o visą savo išrikiuotą kariuomenę apstatė vežimais, kad niekam neliktų vilties pabėgti. Ant vežimų susodino moteris, kurios į mūšį einančius vyrus su ištiestomis rankomis maldavo, kad neatiduotų jas į romėnų vergiją.

52. Atskirų legionų vadovavimą C. paskirstė tarp legatų ir kvestoriaus, kad kiekvienas karys turėtų juos savo narsumo liudininkais; pats gi pradėjo mūšį dešiniuoju sparnu, nes matė, kad toji priešų dalis yra iš visų silpniausia. Kada buvo duotas ženklas pradėti mūšį, mūsiškiai taip smarkiai puolė priešą, o germanai taip staiga ir greitai šoko pirmyn, kad nebuvo laiko sviesti į priešą ietis, todėl, jas atmetus šalin, prasidėjo kirstynės. Tuo tarpu germanai, savo papročiu, greitai susimetė į falangą ir sutiko kardų smūgius. Tarp mūsiškių atsirado nemaža tokių, kurie užšokdavo ant falangos ir, rankomis atlupdami skydus, kapojo priešą iš viršaus. Kairiajame sparne

priešo eilės buvo sumuštos ir priverstos bėgti, bet dešiniajame priešas, turėdamas savo pusėje persvarą, stipriai spaudė mūsiškius. Tai pastebėjo jaunasis Publijus Krasas, kuris buvo raitelių vadas ir tuo tarpu buvo mažiau užimtas, negu dalyvavusieji mūšyje, ir spaudžiamiesiems mūsiškiams į pagalbą pasiuntė trečiąją eilę.

53. Tokiu būdu mūšis prasidėjo su nauja jėga, visi priešai leidosi bėgti ir paliovė bėgę tik tada, kai pasiekė Reiną, kuris nuo šitos vietos buvo maždaug už $7\frac{1}{2}$ kilometro. Čia tik nedaugelis mėgino perplaukti upę arba pasitikėdami savo jėgomis, arba išsigelbėjo atsitiktinai radę valtis. Pastarųjų tarpe buvo ir pats Ariovistas, kuris, radęs prie kranto pririštą laivelį, juo paspruko; visus kitus mūsų raiteliai besivydami išžudė. Ariovistas turėjo dvi žmonas: vieną svebų giminės, kurią jis buvo atsivedęs iš tėvynės, antrąją—noretę, karaliaus Vokciono seserį, su kuria buvo susituokęs Galijoje, kur ją brolis buvo atsiuntęs; abi žuvo tame bėgime. Iš dviejų dukterų viena buvo užmušta, o kita paimta į nelaisvę. G. Valerijus Procilas, kurį trigubais pančiais apkaustytą sargai vilko šitame bėgime, netikėtai susidūrė su pačiu C., kuris su raiteliais vijosi bėgantį priešą. Šitas susitikimas suteikė C. nemažiau džiaugsmo už pačią pergalę, kadangi jam teko pamatyti visoje Galijoje labai gerbiamą vyrą, savo artimą draugą, atimtą iš priešų rankų ir jam sugrąžintą, ir todėl dėl įvykusios su Procilu nelaimės likimas negalėjo aptemdyti dabartinio C. džiūgavimo dėl pergalės. Procilas pasakojo,

kad, jo akivaizdoje, tris kartus metė burtus, ar jis reikia sudeginti ant laužo, ar palikti kitam laikui, bet burtų malone jis likęs sveikas. Taip pat buvo surastas ir pas C. atvestas M. Mecijus.

54. Kai anapus Reino pasklido žinia apie šitą mūšį, svebai, kurie jau buvo atėję prie Reino krantų, pradėjo grįžti namo, bet ubijai, kurie gyvena prie Reino, puolė išsigandusius svebus ir daug jų išžudė. C., per vieną vasarą laimėjęs du labai didelius karus, nuvedė kariuomenę į žiemos stovyklas pas sekvanus truputį anksčiau, negu to reikalavo metų laikas. Šitoms žiemos stovykloms vadovauti paskyrė Labieną, o pats nuvyko į artimąją Galiją teisėjo pareigų eiti.

ANTROJI KNYGA,

I. Karas su belgais.

1) Pavergimas vakarų belgų.

1. Kada C., kaip jau esu aukščiau minėjęs, žiemojo šiaurinėje Italijoje, dažnai jį pasiekdavo gandai, be to, dar raštu jam pranešdavo Labienas, kad visi belgai, kurie yra apgyvenę, kaip sakiau, trečdalį Galijos, sudaro prieš romėnus nukreiptą slaptą sąjungą ir apsiukečia įkaitais. Šamokslo priežastys yra šitos: pirma — baimė, kad po visos Galijos užkariavimo pas juos nebūtų atvesta mūsų kariuomenė; antra — juos kurstė kai kurie galai: 1) tie, kurie, kiek, viena vertus, nenorėjo, kad germanai per ilgai užsiliktų Galijoje, tiek ir, antra vertus, negalėjo pakęsti, kad romėnų kariuomenė žiemotų ir įsistiprintų Galijoje; 2) tie, kurie dėl savo judrumo ir lengvo būdo stengėsi įgyvendinti naują tvarką ir 3) kai kurie galai kurstė belgus tik dėl to, kad Galijoje visur pasidarydavo visagaliais valdovais galingi piliečiai ir tie, kuriems pakakdavo pinigų žmonėms pasisamdyti; mums valdant šitokios rūšies žmonės ne taip jau lengvai galėjo pasiekti viešpatavimo.

2. Šitokių gandų ir pranešimų raštu paskatintas, C. artiinoje Galijoje surinko du legionus ir, va-

šarai prasidėjus, pasiuntė legatą Kv. Pedijų nuvesti juos į vidurinę Galiją, o pats atvažiavo pas kariuomenę, kai tik atsirado pakankamai pašaro. Senonams ir kitiems galams, kurie buvo belgų kaimynai, paveda žvalgyti, kas pas juos darosi, ir apie tai jam pranešinėti. Šie visi sutartinai praneša, kad renkasi būriai ir koncentruojama kariuomenė. Tada tai C. nusprendė, kad reikia nedelsiant žygiuoti prieš belgus. Parūpinęs maisto, jis ištraukė karan ir maždaug per 15 dienų atėjo prie belgų sienos.

3. Kadangi C. čion atėjo netikėtai ir greičiau negu kad galima buvo to laukti, tat belgų kilmės remai, kurie gyvena prie pat Galijos sienos, pasiuntė pas jį pasiuntiniais žymiausius savo piliečius Ikcijų ir Andokumborijų, kuriems buvo pavesta pasakyti C., kad jie 1) su visu savo turtu pasiduoda jo valdžion be jokių sąlygų, 2) nėra prisidėję prie kitų belgų sąmokslų, 3) nėra sudarę slaptos sutarties prieš romėnus ir 4) yra pasirengę duoti C. įkaitų, vykdyti jo įsakymus, įsileisti romėnus į savo miestus ir padėti jiems maistu bei kitais dalykais. Be to, praneša jam, kad visi kiti belgai yra pasiruošę karui, kad prie jų prisidėjo kairiame Reino pakrašty gyveną germanai ir kad jie visi taip įsiuto, jog jie, remai, negalėjo sulaikyti nuo santarvės su belgais net savo sąjungininkų svesionių, giminingos sau tautos, kuri naudojasi vienodomis su remais teisėmis bei įstatymais ir turi bendrą su jais karinę ir civilinę valdžią.

4. Kamantinėdamas remų pasiuntinius, kokios bei kiek valstybėlių yra pasiruošusių karui ir kokios jų karo pajėgos C. štai ką sužinojo: dauguma belgų tautelių yra kilusi iš germanų, žiloje senovėje persikėlusi per Reiną ir, išvijusi ten gyvenusius galus, apsigyvenusi dėl žemės derlingumo. Jie vieni, kada, kaip dar atmena mūsų seneliai, visa Galija buvo nuiteriota, apgynę savo valstybes nuo kimbrų ir teutonų įsiveržimo, Todėl, atsimindami anas kovas, jie laiko save svarbia tauta ir yra persisunkę išdidumu karo reikaluose. Retai sakėsi esą viską ištyrę apie jų skaičių, nes bendra kilmė ir giminystės ryšiai leidę jiems sužinoti, kokį karių skaičių kiekviena tautelė per bendrą belgų pasitarimą yra pasižadėjusi duoti šitam karui. Jų tarpe narsumu, svarba ir žmonių skaičiumi žymiausieji yra belovakai: jie gali mobilizuoti 100,000 karių, iš šito skaičiaus pasižadą duoti 60,000 rinktinės kariuomenės ir todėl reikalauja sau teisės vadovauti karo veiksams. Jų kaimynais esą svesionai, turį labai daug derlingos žemės. Pas juos dar mūsų laikais buvęs karalius Diviciakas, galinčiausias žmogus visoje Galijoje. Jis valdęs ne tik didelę šitų kraštų dalį, bet jo viešpatavimas siekęs net Britaniją; dabar pas juos esąs karalius Galba. Jam dėl jo teisingumo ir išmintingumo, visiems sutikus, pavedą vyriausiąją karo vadovybę. Svesionai turį 12 miestų, pasižadą mobilizuoti 50,000 karių; tiek pat nerviai, kurie jų tarpe laikomi smarkiausiais ir gyveną toliausiai nuo kitų; atrebatai — 15,000, ambianai — 10,000, morinai — 25,000, menapiai —

7000, kaletai — 10,000 veliokasai ir viromanduai po tiek pat, aduatukai — 19,000, kondruzai, eburo-nai, ceroxai, pemanai, kurie bendrai yra vadinami germanais, remų manymu mobilizuosią apie 40,000 karių.

5. C. padrąsino remus ir, atleisdamas juos, palydėjo maloniais žodžiais, įsakydamas, kad pas jį ateitų jų vyriausioji taryba ir būtų atvesti įkaitais jų seniūnų vaikai. Visa tai remai stropiai atliko paskirtu laiku. Pats C. prisispyręs įtikinėja edują Diviciaką, nurodydamas, kaip svarbu yra Romai ir bendram labui neleisti, kad susijungtų priešų kariuomenė, idant netektų vienu laiku grūmtis su tokia milžiniška jų jėga. To galima pasiekti, kalbėjo jis, jeigu edujai įsiverš į belovakų kraštą ir pradės terioti jų laukus. Tai atlikti pavedęs Diviciakui, C. jį atleido namo. Sužinojęs, kad visa susijungusi belgų kariuomenė eina prieš jį ir iš pasiųstų žvalgybos būrių gavęs pranešimą, kad priešai jau nebetoli nuo jo, C. skubiai perkėlė kariuomenę per Aksonos upę, kuri teka remų šalies pakraščiu, ir ten pastatė stovyklą. Šitoks jo manevras ir vieną stovyklos šoną gynė upės krantu, ir stovyklos užpakalį pridengė nuo priešų, ir laidavo saugų maisto tiekimą iš remų ir kitų valstybių. Per šitą upę buvo pastatytas tiltas. Prie jo C. stato priedangą, o kitoje upės pusėje palieka legatą Kv. Titurijų Sabiną su 6 kohortomis. Stovyklą įsako sustiprinti 12 pėdų aukščio pylimu ir 18 pėdų pločio grioviu.

6. 12 kilometrų atstumu nuo šitos stovyklos buvo remų niestas Bibraktas. Belgai, tik atėję, su didžiausiu smarkumu ėmė jį pulti. Tą dieną remai vos atsilaikė. Galams kaip ir belgams priprastas yra šitoks miestų ėmimo būdas. Pirmiausia jie, daugybe žmonių apsupę visas miesto sienas, pradeda į jas svaityti akmenis, o paskui, kada apnuogina sienas nuo gynėjų, padarę iš skydų stogą, prisiartina prie vartų ir pakasa sieną iš apačios. Puolant Bibraktą tai nesunku buvo padaryti. Tokiai žmonių daugybei metus akmenis ir ietis, niekas negalėjo pasilikti ant sienų. Kada naktis nutraukė puolimą, remas Ikcijus, aukštos kilmės ir labai įtakingas pas savuosius žmogus, kuris tada buvo miesto komendantas, vienas iš tų, kurie buvo pas C. atėję prašyti taikos, siunčia jam žinią, kad, jeigu negaus pagalbos, ilgesnį laiką jis nebeįstengs laikytis.

7. Vidunaktį C., panaudojęs kelio vadovais nuo Ikcijaus atėjusius pasiuntinius, į pagalbą miestelėnams siunčia numidus bei Kretos šaulius ir Balearų kilpininkus. Jiems atėjus, iš vienos pusės remams su apsigynimo viltimi padidėjo ir pasiryžimas kovoti ir iš kitos pusės priešams dėl tos pat priežasties dingo viltis paimti miestą. Taigi pastovėję kai kurį laiką prie Bibrakto, nuterioję remų laukus ir sudeginę visus kaimus ir vienkiemius, kuriuos tik galėjo pasiekti, su visa savo kariuomene nužygiavo C. stovyklos linkui ir apie 3 kilometrus atstumu nuo jos pastatė savo stovyklą. Šita stovykla, sprendžiant iš sargybos laužų dūmų, buvo per 12 kilometrų platumo.

8. Turėdamas galvoje ir priešų gausumą ir gandą apie jų nepaprastą drąsą, C. nutarė pradžioje vengti lemiamo mūšio, tačiau kasdien raitelių mūšiuose mėgino, ko vertas priešų narsumas ir ko galima tikėtis iš savųjų. C. įsitikino, kad mūsiškiai nėra menkesni už priešus. Ties stovykla buvo kariuomenei išrikiuoti mūšiui patogī ir paranki vieta. Ta kalva, ant kurios buvo pastatyta stovykla, truputį pakildama virš lygumos tiek buvo plati iš atkreiptos į priešą pusės, kiek vietos galėjo užimti mūšiui išrikiuota mūsų kariuomenė. Be to, iš dešinės ir kairės pusės ji turėjo stačius šlaitus, o iš priešakio, po truputį leisdamosi žemyn, nyko lygumoje. Todėl iš abiejų šitos kalvos pusių C. pravedė istrižai apie 400 žingsnių ilgio griovį, o prie jo galų pastatė fortus, kuriuose sustatė svaidomąsias mašinas, kad priešai, turėdami tokią karių persvarą, negalėtų apsupti jo kareivius mūšio metu arba kada jis rikiuos savuosius. Po to, palikęs stovykloje du neseniai surinktus legionus, kad galėtų pasiųsti juos ten, kur bus reikalo, likusius 6 legionus išrikiavo mūšiui stovyklos priešaky. Priešai irgi išvedė savo kariuomenę iš stovyklos ir išrikiavo mūšiui.

9. Tarp mūsų ir priešų kariuomenių buvo nedidelė pelkė. Priešai laukė, ar mūsiškiai eis per ją; mūsiškiai irgi stovėjo, pasiruošę mūšiui, ir laukė, ar priešai nepradės eiti per pelkę, norėdami pulti juos, kada jie negalės gintis. Tuo tarpu plote tarp dviejų kariuomenių ėjo raitelių kautynės. Po gana sekmingo mūsų raiteliams mūšio C. nuvedė savuosius į sto-

vyklą, mat, niekas nesikėlė pirmas per pelkę. Priešai tiesiog iš savo pozicijos patraukė prie Aksonos upės, kuri, kaip pasakyta, teka užpakaly mūsų stovyklos. Čia, radę brastas, pamėgino pervesti dalį savo kariuomenės tam, kad, jeigu pasiseks, suardytų tiltą ir užimtų tvirtovėlę, kurios komendantu buvo legatas Kv. Titurijus; priešingu atveju, — kad nuteriotų remų laukus, kurie mums buvo reikalingi karo reikalam, ir sukliudytų mums maisto pristatymą.

10. Gavęs apie tai pranešimą iš Titurijaus, C. skubiai pervedė tiltu visą kavaleriją, lengvai šarvuotus numidus, kilpininkus ir šaulius ir nužygiavo prieš belgus. Tenai įvyko smarkus mūšis. Mūsiškiai puolė besikeliančius per upę priešus ir didelį jų skaičių išžudė, o likusius, kurie nepaprastai drąsiai mėgino keltis per savųjų kūnus, atmušė paleidę iečių lietu. Pirmuosius, kurie perėjo, mūsų raiteliai apsupo ir išžudė. Priešai suprato, kad viltis paimti miestą ir pereiti upę juos apvylė, ir pamatė, kad mūsiškiai ir nemano eiti kautis į mažiau patogią vietą, o be to, jiems pradėjo trūkti maisto, todėl per sušauktą pasitarimą nutarė, kad geriausia bus kiekvienam grįžti į savo tėvynę ir kad visi vėl susirinktų ginti tuos, į kurių kraštą pirmiausia įsiverš romėnai, kad geriau savo žemėje kariautų, negu svetimoje ir naudotųsi savo maisto ištekliais. Šitokį nutarimą padaryti be kitų priežasčių privertė juos ir tai, kad sužinojo Diviciaką su edujais artinantis prie belovakų krašto. Belovakų negalima buvo įtikinti, kad ilgiau čia pasiliktų ir neitų saviesiems į pagalbą.

11. Taip nutarę, belgai antrą sargybos pamainą su dideliu triukšmu ir pakrikai išėjo iš stovyklos, neprisilaikydami jokios nustatytos tvarkos ir neklausydami komandos, mat, kiekvienas, skubėdamas grįžti namo, stengėsi pirmas keliauti; todėl tas iškeliavimas atrodė visai panašus į bėgimą. Apie tai žvalgai tuoju pranešė C., bet jis, bijodamas pinklių, mat dar nebuvo supratęs, kodėl jie traukiasi, pėstininkų ir kavalerijos neleido iš stovyklos. Tačiau auštant tą pranešimą patvirtino žvalgybos būriai, todėl C. pasiuntė pirmyn visą kavaleriją sulaikyti priešų ariergardo. Kavalerijai vadovauti paskyrė legatus Kv. Pedijų ir L. Aurunkuliejų Kottą. Paskui kavaleriją liepė sekti legatui T. Labienui su trimis legionais. Šitie puolė priešų ariergardą ir, vydami jį daug kilometrų, išžudė jų daugybę bėgant. Ariergardo priešaky bėgą belgai, manydami esą toli nuo pavojaus ir netvarkomi jokios griežtos komandos, išgirdę užpakaly riksmą, iškrikdė eiles ir pasileido bėgti, tikėdamiesi tik šitokiu būdu galį išsigelbėti, tuo tarpu kai ariergardo uodega, kurią buvo puolę romėnai, sustojo ir drąsiai sutiko mūsų kareivių puolimą. Tokiu būdu be jokio sau nuostolio mūsų šaliai tiek jų išžudė, kiek leido dienos ilgumas, ir liovėsi viję tik saulei leidžiantis, kada, laikydamiesi gauto įsakymo, pasitraukė į stovyklą.

12. Rytojaus dieną C., nelaukdamas kol priešai atsipeikės nuo išgąščio ir bėgimo, patraukė su kariuomene į svesionių kraštą, kurie buvo artimiausi remų kaimynai, ir skubiai atlikęs kelionę, patraukė

Noviodūno miesto linkui. C. pamėgino jį paimti be pasiruošimo, nes buvo girdėjęs jį esant be gynėjų, bet dėl griovio platumo ir sienų aukštumo jo paimti negalėjo, nors ir maža jame tebuvo gynėjų. Todėl, sustiprinęs stovyklą, pradėjo stumti pirmyn dangčius ir ruošti, kas reikalinga miesto užkariavimui. Tuo tarpu artimiausią naktį į miestą atsibaladojo visa spruklių svesionų daugybė. Prie miesto skubiai buvo pristumti dangčiai, supiltas pylimas ir pastatyti bokštai. Galai, išsigandę milžiniškų apgulos statybų, kurių jie niekad nebuvo nei matę nei apie jas girdėję, siunčia pas C. pasiuntinius tartis dėl pasidavimo; to ir pasiekė, nes remain prašė jų pasigailėti.

13. Gavęs įkaitais žymiausių valstybės piliečių vaikus ir net paties karaliaus Galbos du sūnus ir įsakęs atiduoti visus mieste buvusių ginklus, C. priėmė svesionus savo valdžion ir patraukė su kariuomene į belovakus. Šitie su visu savo turtu pasislėpė į Bratuspancijos miestą, bet, kada C. su kariuomene buvo apie 7¹/₂ kilometro nuo jos, visi vyresnieji amžiumi piliečiai išėjo iš miesto ir pradėjo tiesti į romėnus rankas bei garsiai šaukdami rodyti, kad pasiduoda be sąlygų ir nemano ginkluoti priešintis romėnams. Taip pat, kada C. prisiartino prie miesto ir pradėjo arti jo statyti stovyklą, vaikai ir moterys, nuo sienų tiesdamos rankas, savotiškai prašė iš romėnų taikos.

14. Juos užtaria Diviciakas, kuris po belgų pasitraukimo buvo paleidęs edujų kariuomenę ir pats grįžęs pas C., sakydamas: Belovakai visą laiką

buvę ištikimi edujų valstybės sąjungininkai; tik stumiami žymesniųjų piliečių, kurie sakydavę, kad C. pavergtieji edujai turi pakelti visokias nepakenčiamas užgaules, jie atskilę nuo edujų ir pradėję karą su romėnais. Šito sąmokslų rengėjai, supratę, kokią nelaimę valstybei padarę, pabėgo į Britaniją. Prašo ne tik belovakai, bet juos užtaria ir edujai, kad C. šituo atveju parodytų jam priprastą atlaidumą bei maloningumą. Šituo keliu jis padidinsiąs edujų svarbą visų belgų akyse, kurių kariuomene ir ištekliais visuomet, karui ištikus, jie galėdavę remtis.

15. C. atsakė, kad jis, gerbdamas Diviciaką ir edujus, priimsiąs globon ir pasigailėsiąs belovakų, bet, kadangi jų valstybės įtaka belguose yra nepaprastai didelė ir žymi dėl savo gyventojų skaičiaus, tai pareikalavo 600 įkaitų. Kada įkaitai buvo perduoti ir visi buvę mieste ginklai buvo sunešti, C. atėjo į ambianų kraštą, kurie su visu savo turtu pasidavė be jokių sąlygų. Jų kaimynais buvo nerviai, apie kurių būdą ir papročius C. iš pasiteiravimų štai ką sužinojo: pirklių jie visai neįsileidžia į savo kraštą; griežtai draudžiama įvežti pas juos vyną ir kitas prabangos prekes, kadangi, anot jų, visa tai mažina pasiryžimą ir veda prie narsumo nustojimo; nerviai esą žmonės laukiniai ir nepaprastai drąsūs, barą bei kaltiną kitus belgus už tai, kad jie pasidavė romėnams ir gėdingai atsisakė tėvų narsumo; jie sakosi nei pasiuntinių nesiųsią pas C., nei priimsią jokių taikos sąlygų.

2) *Nervijų pralaimėjimas.*

16. Po trijų dienų žygio per nervijų kraštą, C. sužinojo iš imtinių, kad nuo jo stovyklos ne daugiau kaip 15 kilom. teka upė Sabis, anapus kurios apsistojo visi nerviai ir laukia romėnų ateinant. Kartu su nerviais yra jų kaimynai atrebatai ir viromanduai, mat, abi šitas tautas nerviai įtikino drauge su jais pamėginti tos pat karo laimės. Nerviai, be to, laukia aduatukų kariuomenės, kuri jau žygiuoja jiems į pagalbą. Moteris ir tuos vyrus, kurie dėl savo amžiaus atrodė nebetinką karui, jie sugabeno į tokią vietą, kur romėnų kariuomenė dėl pelkių prieiti negalės.

17. Todėl C. siunčia pirmyn centurionų vadovaujamus žvalgų būrius parinkti stovyklai tinkamą vietą. Daugelis iš pasidavusių belgų ir kitokių galų buvo prisidėję prie C. ir žygiavo kartu su juo. Kai kurie iš jų, kaip vėliau iš imtinių buvo sužinota, supratę tvarką, kurios prisilaikydama žygiavo šiomis dienomis mūsų armija, naktį pabėgo pas nervius ir jiems papasakojo, kad tarp atskirų legionų velkasi gausi gurguolė, ir todėl nesunku bus pulti pirmąjį legioną, einantį su kuprinėmis, kada jis ateis į stovyklą, o kiti legionai bus dar toli. Jeigu šitas legionas bus sumuštas ir gurguolė išgrobta, tad kiti legionai priešintis neišdrįs. Be kitko pranešėjų patarimui suteikė svarbos tai, kad nerviai nuo senovės turi silpną kavaleriją ir ligi šiol ja nesirūpina, o visą jų karo pajėgą sudaro pėstininkai. Taigi jie, norėdami kuo lengviau sulaikyti kaimynų kavaleriją, jeigu

tokia grobikavimo tikslu prie jų sienų artintųsi, įpau-
davo jaunos medelius ir prilenkdavo juos prie žemės,
o kai jie plačiai paleisdavo tankias šakas, nerviai jų
protarpus užsodindavo geruogių ir erškėčių krūmais
ir šitokiu būdu pasiekdavo to, kad ši gyvatvorė su-
teikdavo jiems apsisaugojimo priemonę tartum sieną.
Į šitas užtvaras ne tik negalima buvo įžengti, bet ir
nieko pro jas pamatyti. Kadangi visa tai galėjo su-
trugdyti mūsų kariuomenės judėjimą, tat nerviai pa-
manė, jog šis patarimas yra panaudotinas.

18. Mūsiškių stovyklai parinktos vietos gamtos
savumai atrodė šitaip. Kalva nuo pat viršūnės tolygi-
niu nuožulnumu buvo pakrypus prie aukščiau minė-
tos Sabio upės. Priešais ją anapus upės irgi kilo
tokiu pat nuožulnumu kalva, iš apačios apie 200
žingsnių plika, o iš viršaus taip apaugusi mišku, kad
sunku buvo įžvelgti į jo vidų. Šitame miške buvo
pasislėpę priešai, o atviroje vietoje kur-ne-kur paliai
upę buvo matomi kavalerijos postai. Upė turėjo apie
3 pėdas gilumo.

19. Pasiuntęs pirmyn kavaleriją, C. sekė
paskui ją su visa pėstininkija, bet kariuomenės su-
skirstymas ir jos žygiavimo tvarka buvo kitokia, negu
kad nerviams buvo pranešę belgai. Artindamasis į
priešus C. savo papratimu vedė 6 legionus, pasiruošu-
sius mūšiui; paskui juos buvo įsakęs traukti visos ka-
riuomenės gurguolei, o pačiam gale ėjo 2 neseniai
surinkti legionai, kurie skliautė visą žygiuojančią ka-
riuomenę ir dengė gurguolę. Mūsų raiteliai su kilpi-
ninkais ir šauliais perėjo upę ir pradėjo mūšį su

priešų kavalerija, kuri daug kartų pasitraukdavo į mišką pas savuosius ir vėl iš jo puldavo mūsiškius, kurie drįsdavo vyti besitraukiančius priešus tik atviros vietos plote. Tuo tarpu pirmieji atėję 6 legionai išmatavo vietą ir pradėjo rengti sustiprintą stovyklą. Kada miške pasislėpę priešai pamatė mūsų gurguolės priekį (mat buvo atėjęs jų sutartas mūšiui pradėti laikas), staiga, kai tik miške išsirikiavo mūšiui ir padaršino savo kariuomenę pulti romėnus, visa mase išsoko iš miško ir puolė mūsų raitelius. Lengvai juos nugalėję ir išvaikę, taip nepaprastai greitai nuburbėjo prie upės, kad beveik tuo pat akimoku jie pasirodė ir prie miško ir upėje ir visai arti mūsų. Tokiu pat greitumu jie skubėjo, kopdami į kalvą, prie mūsų stovyklos ir tų legionų, kurie dirbo stovyklos sustiprinimo darbą.

20. C. tektų viską daryti iš karto: iškelti raudonąją vėliavą, kuri buvo ženklas, kad reikia ruoštis mūšiui, trimitu duoti komandą, atšaukti kareivius nuo stovyklos sustiprinimo darbo, grąžinti tuos, kurie truputį per toli buvo nuėję, ieškodami pylimui medžiagos, išrikiuoti kariuomenę mūšiui, pasakyti kareiviams prakalbą ir duoti ženklą mūšiui. Visų šitų dalykų bent svarbesnę dalį atlikti trugdė laiko stoka ir staigus priešų antpuolis. Du dalykai padėjo nugalėti šituos sunkumus: kareivių sumanumas ir prityrimas, nes jie, išsilavinę per ankstybesnius mūšius, vienodai gerai patys sau galėjo duoti įsakymus, kas reikia daryti, kaip ir gautuosius atlikti, o be to dar C. buvo uždraudęs pavieniams legionams pas-

kirtiems legatams pasitraukti nuo darbo priežiūros pirm negu stovykla bus sustiprinta. Legatai, dėl priešų artumo ir greito veržimosi pirmyn, visai nelaukė C. įsakymo, bet patys tvarkėsi kaip jiems atrodė reikalinga.

21. Davęs tik reikalingiausių nurodymų, C. nubėgo žemyn, kur akys neša, prabilti į kareivius, ir pataikė į 10-įjį legioną. Kalbėdamas į kareivius jis tiek tepasakė, kad jie neužmirštų savo ligšiolinį drąsumą, neišsigąstų bei drąsiai sutiktų priešų puolimą, ir įsakė duoti signalą mūšiui, nes priešai buvo tik ieties metimo atstumu. Iš čia jis nuskubėjo į kitą pusę, irgi norėdamas prabilti į kareivius, bet jau rado juos kovojant. Laiko buvo taip maža, ir priešas taip smarkiai puolė, kad nebuvo kada ne tik užsidėti kariškus papuošalus, bet ir užsimauti šalmus bei nuplėšti nuo skydų apdangas. Kiekvienas kareivis, metęs darbą, prisidėdavo prie tos dalies, į kurią atsitiktinai pataikydavo, ar prie tų manipulų vėliavų, kurias pirmiausia buvo pastebėjęs, kad, ieškodamas savųjų, negaišintų kautynėms brangaus laiko.

22. Kariuomenė išsirikiavo, geriau pasakius, kaip reikalavo vietos gamta, kalvos nuolaidumas ir laiko būtinumas, negu kad karo meno taisyklės ir tvarka. Legionai stovėjo skyrium ir vienas čia, kitas ten kovėsi su priešais. Labai tankios, kaip aukščiau esu minėjęs, uztvaros, buvusios tarp legionų, kliudė matyti kas darosi toliau, todėl negalima buvo nei paskirti reikalingose vietose rezervų, nei numatyti, kas kur buvo reikalinga, nei vienam žmogui duoti

visus būtinus paliepimus. Taigi, susidarius taip nepalankioms sąlygoms, ir kautynių laimė įvairiai svyravo.

23. Devinto ir dešimto legiono kareiviai, kurie buvo apsistoję kairiame mūšio sparne, mestomis ietimis kaip bematant nuvijo nuo kalvos į upę dėl nuovargio bėgant netekusius kvapo ir dėl žaizdų išsekusius atrebatus (mat jiems buvo atitekęs šis sparnas) ir, puolę juos kartais, kada jie mėgino pereiti upę, didelę jų dalį išžudė, nes sunku jiems buvo gintis. Patys drąsiai perėjo upę ir pateko į nepatogią vietą, bet, kada priešas vėl pradėjo spirtis ir atnaujino mūšį, privertė juos bėgti. Panašiai kitoje kovos vietoje, du skyrium stovėję legionai, vienuoliktas ir aštuntas, nuviję nuo kalvos viromandus, su kuriais buvo susidūrę, kovėsi ant pat upės kranto. Tuo tarpu beveik visa stovykla iš priešakio ir kairiojo sparno buvo palikta be apsaugos, tik dešiniame jos sparne stovėjo dvyliktas legionas ir netoli nuo jo septintas. Į šią vietą suglaustomis eilėmis skubiai traukė visi nerviai, kuriuos vedė jų vyriausias vadas Boduognatas; viena jų dalis pradėjo supti legionus iš dešiniojo sparno, o kita stengėsi pasiekti kalvos viršūnę, kur buvo romėnų stovykla.

24. Tuo pat laiku mūsų kavalerija ir kartu su jais buvę lengvai ginkluoti pėstininkai, kuriuos, kaip esu jau pasakęs, priešai buvo išvaikę pirmu savo puolimu, traukėsi į stovyklą, bet čia jie susidūrė su atūžiančiais priešais ir vėl pasileido bėgti į kitą pusę. Ir gurguolininkai, per užpakalinius stovyklos vartus ir nuo kalvos viršūnės pastebėję, kad mūsiškiai nu-

galėtojais perėjo upę, išėjo grobikauti, bet strimgalviais pasileido bėgti, kada atsigrižę pamatė priešus mūsų stovykloje šeimininkaujant. Tuo pat laiku kilo triukšmingas riksmas į visas puses besiblaškančių varikų, kurie lydėjo gurguolę. Tas visa neigiamai paveikė treverų kavaleriją, kuriuos galai laiko nepaprastais narsuoliais ir kurie, savo valstybės pasiūsti, buvo atėję C. į pagalbą. Jie matydami, kad daugybė priešų pripildė mūsų stovyklą, kad legionai yra spaudžiami ir beveik apsupti, kad gurguolininkai, raiteiliai, kilpininkai, numidai išsisklaidė ir bėga kur akys neša, nebetekę vilties, kad mes galėtume laimėti, nuėjo namo ir pranešė savo tautiečiams, kad romėnai visiškai sutriuškinti, o jų stovykla ir gurguolės pateko į priešų rankas.

25. Pasakęs keletą padaršinimo žodžių 10-am legionui, C. nuskubėjo į dešinį sparną ir čia pamatė, kad priešas smarkiai gula mūsų šiekus, kad petys į petį stovėję 12-jo legiono kareiviai patys sau kliudė kautynių metu, nes per daug buvo suglaudę savo eiles; kad ketvirtos kohortos visi centurionai ir vėliavanešys užmušti, o vėliava pateko priešams, kad kitų kohortų beveik visi centurionai ar užmušti ar sužeisti, jų tarpe labai narsus vyras primipilas P. Sekscius Bakulas taip nusilpęs dėl daugelio sunkių žaizdų, kad jau nebegalėjo stovėti ant kojų; kad kiti kareiviai pavargo ir kai kas iš užpakalinių eilių išeina iš mūsų lauko bei traukiasi iš apšaudomos vietos, o tuo tarpu priešai nuolat lipa iš pryšakio į kalvą ir puola iš abiejų sparnų, — žodžiu, kad viskas klojasi

riestai, o visai nėra rezervų, kuriuos galima būtų pasiųsti kur reikia į pagalbą. Tada C., pagriebęs nuo vieno užpakalinės eilės buvusio kareivio skydą (mat pats čia buvo atėjęs be skydo), prasiveržė į pirmą kautynių eilę ir, kreipdamasis vardais į centurionus bei paraginęs kitus, įsakė praskiesti manipulus, kad patogiau galima būtų vartoti kardus, ir pradėti puolimą. Jam pasirodžius, kareiviams buvo įteikta viltis laimėti ir jie vėl atgijo, o todėl ir priešų puolimas po truputį buvo sulaukytas, kadangi kiekvienas kareivis vyriausiojo vado akyse stengėsi parodyti savo uolumą, nors momentas buvo ir labai kritingas.

26. Pamatęs, kad ir septintą legioną, kuris stovėjo šalia dvyliktojo, irgi spaudžia priešai, patarė kareivių tribūnams, kad legionai pamažėle susijungtų ir, pakeitę frontą, pultų priešą. Tai padarę, pradėjo smarkiau priešintis ir narsiau kovoti, nes jie kits kitą dengė ir todėl nebijojo, kad priešas galėtų juos iš užpakalio apeiti. Tuo tarpu iš kalvos viršūnės priešai pastebėjo kareivius tų dviejų legionų, kurie, eidami ariergarde, dengė gurguolę ir, išgirdę apie mūšį, pagreitintu žingsniu artinosi prie stovyklos; tuo pat metu ir T. Labienas, kuris buvo užėmęs priešų stovyklą, iš aukštumos pastebėjęs, kas darosi mūsų stovykloje, pasiuntė saviesiems į pagalbą dešimtą legioną. Šito legiono kareiviai, iš raitelių ir gurguolininkų bėgimo supratę, kad mums riestai ir kad stovykla, legionai ir vyriausias vadas yra patekę į didžiausią pavojų, iš kailio nėrėsi, kad tik greičiau pasiektų pavojaus vietą.

27. Jiems atėjus, padėtis taip pasikeitė, kad mūsiškiai, net ir tie, kurie gulėjo žaizdų nukamuoti, pasiremdami skydais, vėl ėjo į mūšį. Tada net ir beginkliai gurguolininkai, pastebėję priešų išgąstį, pastodavo kelią ginkluotiems priešams, o raiteliai, norėdami bėgimo gėdą nuplauti narsumu, taip kovojo visuose punktuose, kad pralenkė net legionų kareivius. Bet ir priešai, nors maža teturėjo vilties išsigelbėti, parodė tokį nepaprastą narsumą, kad, kai pirmieji iš jų krito, ant jų atsistodavo artimiausieji ir kovėsi ant jų lavonų. Kada ir šitie krito ir padidino lavonų krūvas, išlikę gyvieji tartum nuo kalvos šaudė į mūsiškius ir mėtė atgal pagautas mūsų ietis. Reikėjo pripažinti, kad neveltui buvo vadinami narsuoliais tie, kurie drįso pereiti labai plačią upę, užlipti ant aukštų krantų ir įžengti į labai nepatogią vietą; tik didvyriškumas šituos karžygių darbus iš nepaprastai sunkių padarė lengvais.

28. Po šito mūšio, per kurį nervijų tauta ir jos vardas beveik visiškai buvo sunaikinti, vyresnieji amžiumi nerviai, kurie, kaip jau esu sakęs, kartu su vaikais ir moterimis buvo nugalbenti į potvynių užliejamus slėnius, kada atėjo žinia apie šitą mūšį, pamėnė, kad nugalėtojams viskas yra atdara, o nugalėtiems nėra nieko saugaus, ir todėl, visiems sutikus, pasiuntė pas C. pasiuntinius ir jam pasidavė. Atvaizduodami valstybės nelaimę, jie pranešė, kad jų skaičius iš 600 senatorių sumažėjo iki 3, o ginklams nešioti tinkamų vyrų iš 60,000 beliko vos 500. C., norėdamas parodyti visiems, kad vargšams ir maldaujantiems

dovanoti gyvybę jis yra gailestingas, pasigailėjo visų, įsakydamas jiems likti savo krašte ir miestuose, o kaimynams liepdamas susilaikyti nuo skriaudos ir smurto patiems ir sudrausti savuosius.

3) *Aduatukų žuvinimas.*

29. Aukščiau minėti aduatukai su visa savo kariuomene ėjo nerviams į pagalbą, bet, sužinoję apie šitą mūšį, tiesiog iš kelionės grįžo namo. Apleidę visus miestus ir pilaites, sunešė visą savo turtą į vieną, gamtos puikiai apsaugotą, miestą. Šitas miestas, nors iš visų pusių aplinkui turėjo labai aukštas uolas ir stačias nusileidimo vietas, tačiau vienoje vietoje buvo likęs priėjimas, kuris, pamažėle kildamas aukštyn, buvo nedaugiau 200 pėdų pločio. Šitą punktą gyventojai buvo apsaugoję labai aukšta dviguba siena, o šiam kartui pridėjo ant sienų labai sunkių akmenų ir užaštrintų rąstų. Aduatukai yra kilę iš kimbrų ir teutonų. Šitos tautos, eidamos pulti mūsų provinciją ir Italiją, paliko prie Reino tuos krovinius, kurių negalėjo su savim vežtis bei neštis. Prie šitų krovinių, jiems saugoti, paliko 6000 savo žmonių. Šitie, kimbrams ir teutonams žuvus, daug metų buvo kaimynų puldinėjami, nors kartais jie patys puldavo kaimynus, o kartais gindavosi užpulti. Galų gale susitaikė su kaimynais ir, jiems visiems sutinkant, čia pasirinko sau vietą apsigyvenimui.

30. Pirmomis, po mūsų kariuomenės atvykimo prie miesto, dienomis aduatukai dažnai iš jo išsiverž-

davo ir mažuose mūšiuose susiremdavo su mūsiškiais, bet paskui, kada C. aplinkui miestą supylė 12 pėdų aukščio ir 15,000 pėdų ilgio pylimą ir pastatė daug fortų, jie sėdėjo užsidarę mieste. Kada pastogės buvo išstumtos pirmyn ir pylimas supiltas, jie pamatė, kad toli nuo sienų yra statomas bokštas. Iš pradžių jie nuo sienų juokėsi ir balsiai tyčiojosi, kad toks milžiniškas pastatas taip toli nuo sienų statomas, sakydami: kokiomis gi rankomis ar kokiomis jėgomis taip mažo ūgio žmonės tikisi pajudinsią tokio svorio bokštą? Čia reikia pastebėti, kad daugelis galų niekino mus už mūsų mažą ūgį, palyginant su jų milžinišku kūno didumu.

31. Bet nustebinti naujo ir nepaprasto regiono, kada pamatė, kad bokštas tikrai juda ir artinasi prie sienų, pasiuntė pas C. prašyti taikos pasiuntinius, kurie šitaip kalbėjo: aduatukai mano, kad romėnai ne be dievų pagalbos kariauja, jeigu tokio aukštumo pastatus taip greitai gali stumti, todėl, sakė, jie patys su visu savo turtu pasiduodą romėnų valdžiai. Tik vieno prašo ir maldauja, jeigu jau C. pagal savo atlaidumą ir švelnumą, apie kurį jie iš kitų yra girdėję, nutars jų pasigailėti, tad teneatima iš jų ginklus. Beveik visi kaimynai yra aduatukų priešai ir pavydi jiems narsumo, tat, atidavę ginklus, jie negalės gintis nuo kaimynų. Jeigu jau tenka patirti tokią nelaimę, tat geriau pakęsti bet kokį likimą iš romėnų tautos (pusės, negu kad juos užkankintų kaimynai, kuriems jie paprastai viešpatavo.

32. Į šitokį jų pareiškimą C. atsakė, kad jis pasigailės jų valstybės veikiau iš savo papratimo, negu kad jie būtų to užsitarnavę, jeigu jie pasiduos pirm negu sienlaužis palies miesto sienas, bet apie pasidavimą gali būti kalba tik tada, jeigu jie atiduos ginklus. Jiems jis padarys tą pat, ką yra padaręs ir nerviams, būtent, uždraus jų kaimynams daryti kad ir mažiausią skriaudą romėnų tautos valdiniams. Atsakymas buvo praneštas aduatukams, ir jie pasižadėjo atlikti jo reikalavimus. Ir štai nuo sienos į griovį, kuris buvo iškastas prieš miestą, buvo numesta taip daug ginklų, kad jų krūvos beveik siekė sienos ir pylimo viršūnę, bet, kaip paskui paaiškėjo, beveik trečdalis ginklų buvo paslėptas ir užlaikytas mieste, o tuo tarpu, kada vartai buvo atidaryti, tą dieną aduatukai praleido ramiai.

33. Į pavakarį C. įsakė uždaryti miesto vartus ir kareiviams iš jo išsinešdinti, kad naktį jie kiek nenuskriaustų miesto gyventojų. Šie iš anksto, kaip pasirodė paskui, susitarę (mat tikėjosi, kad po pasidavimo mūsų sustiprintas vietas užimą kareivių būriai bus pašalinti, arba bent ne taip jau stropiai jas saugos) apsiginklavo iš dalies tais ginklais, kuriuos buvo užlaikę ir paslėpę, iš dalies ant greitųjų, kiek leido laiko trumpumas, iš žievės ar karklų padarytais skydais, kuriuos apdengė oda, ir vidunaktį visi staiga išsiveržė iš miesto toje vietoje, kur atrodė esąs lengviausias priėjimas prie mūsų sustiprinimų. Greitai, pagal iš anksto duotus C. nurodymus buvo sukurti pavojaus laužai ir kariuomenė skubiai

atbėgo į minėtą punktą iš artimų sustiprinimų. Priešai, kadangi visa išsigelbėjimo viltis parėjo vien tik nuo jų narsumo, kovojo taip smarkiai, kaip turėjo kovoti narsuoliai, kurie turi maža vilties išsigelbėti, be to nepatogioje vietoje prieš tuos, kurie šaudė į juos nuo pylimo ir bokštų. Aduatukų krito apie 4000, o kiti buvo atstumti į miestą. Kitą dieną, kada jau be jokio pasipriešinimo buvo išlaužti vartai ir į miesto vidurį buvo įvesti mūsų kareiviai, C. visus jo gyventojus su visu turtu pardavė kaip karo grobį. Pirkliai pranešė C., kad pirko 53,000 žmonių.

II. Aremorikos tautų pavergimas. Cezario žiemojimas.

34. Tuo pat laiku P. Krasas, kurį C. buvo pasiuntęs su vienu legionu į venetų, venelų, osismų, kuriosolitų, ezubijų, aulerkų ir redonų pajūrio tautes, gyvenančias prie okeano, pranešė, kad visos jos yra visai pavergtos romėnų valdžiai.

35. Po šitų žygių visa Galija buvo užkariauta, ir dėl to gandas pasklido pas barbarus toks, kad net Užreinio tautos siuntė pas C. pasiuntinius, pasižadėdamos duoti įkaitų ir pildyti jo įsakymus. Šitoms pasiuntinybėms C., kadangi skubėjo į Italiją ir Iliriją, įsakė grįžti pas jį ateinančios vasaros pradžioje. Pats, nuvedęs legionus žiemoti į karnutus, andus, turonus ir į tas valstybėles, kurios gyveno arti karo veiksmų teatro, iškeliavo į Italiją. Dėl šitų karų, C. raštu apie juos pranešus, buvo paskelbtos 15 dienų iškilmingos pamaldos Romoje. Šitokia garbė prieš tai niekam dar nebuvo suteikta.